

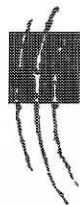
De 20.000 mensen die op 8 mei 1993 demonstreerden in Den Haag zullen het optreden van de politie, op zijn zachtst gezegd onbehoorlijk hebben gevonden. Diegenen onder hen die het op 13 augustus hierover verschenen rapport van bevindingen van de Nationale Ombudsman hebben gelezen, zullen zich in deze overtuiging gesterkt hebben gezien. Velen zullen dan ook met verbijstering geslagen zijn bij het horen van de conclusie van de nationale ombudsman dat het optreden van de politie als geheel "onvermijdelijk en voor zover het de grote lijnen betreft voldoende weloverwogen en beheerst was".

In dit boekje wordt een reconstructie gegeven van de gebeurtenissen rondom 8 mei en wordt ingegaan op het politie-optreden. Hoewel voor een deel hetzelfde materiaal is gebruikt als door de Nationale Ombudsman, blijkt hieruit niet dat het optreden "onvermijdelijk", "weloverwogen" en "beheerst" was. Integendeel, in het boekje is kritiek op dit rapport meegenomen.

Naar aanleiding van de beschrijving van het politie-optreden en de kritiek hierop, worden een aantal suggesties gedaan voor het organiseren van demonstraties in de toekomst. Hierbij wordt met name het fenomeen getuigengroepen beschreven. Dit zijn groepen die in geval van een escalatie politiegeweld registreren. Het door hen verzamelde materiaal, aantekeningen, getuigenverklaringen, foto's en video's; kan gebruikt worden door de organisatie als bewijsmateriaal in te volgen rechtszaken en om verklaringen van de politie te weerleggen.

Dit boekje is bedoeld voor iedereen die de gebeurtenissen rondom 8 mei nog eens op een rijtje wil hebben of die overweegt ooit nog eens een demonstratie te organiseren.

Informatie en actiecentrum Assata
Uitgeverij Papieren Tijger

Weloverwogen, beheerst en onvermijdelijk

Lessen uit 8 mei 1993

Informatie en actiecentrum Assata
Uitgeverij Papieren Tijger

Weloverwogen, beheerst en
onvermijdelijk

ERRATUM

Abusievelijk beginnen de *noten* niet op pagina 52, maar op pagina 48.

Tot slot en de *Bronnenverantwoording* tref je aan op pagina 52 respectievelijk 53 i.p.v. pagina 50 en 51.

Weloverwogen, beheerst en onvermijdelijk

Lessen uit 8 mei 1993

W. Schapendonk

Met dank aan:

M. Gerritsen

R. Hoogma

E. Janssen

I. van Duren

B. de Vries

J. Warps

Onafhankelijk politiek blad NN

N.s.v. AKKU

Buro Jansen en Janssen

Omslag-foto: Sake Rijpkema

Informatie en aktiecentrum Assata

Uitgeverij Papieren Tijger

Informatie en aktiecentrum Assata (Assata-info)

Assata-info is een links radicaal informatie en aktiecentrum. Dit houdt in dat ze probeert om maatschappelijke problemen bij de wortel aan te pakken. Eén van haar belangrijkste doelstellingen is dan ook het bevorderen van het politiek bewustzijn, het verantwoordelijkheidsbesef en de maatschappelijke betrokkenheid van mensen. Dit doet zij onder meer door de verspreiding van onderbelichte informatie in de vorm van posters, pamfletten, artikelen, en eigen publikaties.

vormgeving: De Wijde Blik, Den Haag
drukwerk: drukkerij Adelante, Den Haag
ISBN 90 6728 045 3

"...Het is nog maar de vraag of de jongeren en studenten die op 8 mei jl. in Den Haag demonstreerden, velen onder hen voor het eerst, aldaar 'de politiek zijn ingemept' of dusdanig geïntimideerd zijn dat ze het voorlopig wel uit hun hoofd zullen laten om voor hun rechten te vechten. Het zou niet de eerste keer zijn dat een beweging kapotloopt op de arrogantie van de macht, gesymboliseerd door een bijtende en meppende blauwe muur. Uit tal van soortgelijke ervaringen komt onze militantie dan ook voort..."

Radikale Anti Racistische Aktie (RARA), 1993

Inhoud

Voorwoord 8

1 Inleiding

- 1.1 Waar het allemaal om begon 9
- 1.2 Twee Wilde Woeste Weken 10
- 1.3 Opzet van de publikatie 11

2 Een reconstructie van de gebeurtenissen

- 2.1 Overleg met de organisatie 12
- 2.2 Inzet van Mobiele Eenheid 13
- 2.3 De treinreis 14
- 2.4 De manifestatie 15
- 2.5 De tocht 15
- 2.6 De afsluiting 18

3 De nasleep

- 3.1 Onderzoeken en kamervragen 19
- 3.2 De processen 19
- 3.3 De weerslag van 8 mei op verdere acties 20

4 Het optreden van de politie

- 4.1 De aanleiding voor de eerste charges 22
- 4.2 Excessief politiegeweld 23
- 4.3 Provocaties 25
- 4.4 Coördinatieproblemen bij de politie 27
- 4.5 Behandeling van de arrestanten 28
- 4.6 Het niet nakomen van afspraken 29
- 4.7 Een hetze tegen 'autonomen' 29

5 Kritiek op de Nationale Ombudsman

- 5.1 Kritiek 38
- 5.2 Ontbrekend materiaal 38
- 5.3 De ene verklaring weegt zwaarder dan de andere 39
- 5.4 Onbehoorlijke conclusies 40
- 5.5 Effect van het rapport 41
- 5.6 Crisis Onderzoek Team kritischer dan Ombudsman? 41

6 Aandachtspunten bij demonstraties

- 6.1 De politie, je beste vriend? 43
- 6.2 Afspraken maken met de politie 44
- 6.3 Arrestantengroepen 44
- 6.4 De ordedienst 45
- 6.5 De 'andere ordedienst': getuigengroepen 47

Tot slot 50

Bronnenverantwoording 51

Noten 52

Bijlage 1:

Plattegrond van de omgeving waar de rellen plaats vonden 54

Bijlage 2:

Voorbeeld van een getuigenformulier 55

Bijlage 3:

Je rechten na aanhouding 57

Voorwoord

Op 8 mei togen wij naar Den Haag om te protesteren tegen plannen voor bezuinigingen op studiefinanciering en bijstand.

Wat we daar meemaakten was op zich niet nieuw. Het was niet de eerste actie die uitmondde in een veldslag en het was, helaas, ook niet de laatste. Dit moge blijken uit de confrontatie tussen actievoerende binnenschippers en ME een kleine drie maanden later.

De omvang van de ongeregelheden op 8 mei en de hoeveelheden arrestanten en gewonden zullen menig doorgewinterd demonstrant met verbijstering hebben geslagen. Hoe kon dit gebeuren, vraag je je in zo'n geval af. Om een antwoord op deze vraag te krijgen zijn wij zoveel mogelijk materiaal over 8 mei gaan verzamelen. Al snel rees het idee om een boekje uit te geven. Dat ligt voor je. Tijdens het schrijven bleef telkens nieuwe informatie opduiken doordat materiaal en resultaten van onderzoeken beetje bij beetje naar buiten sijpelden. Dit is zoveel mogelijk verwerkt.

Met dit boekje hopen we mensen meer inzicht in het gebeurde te geven zonder dat ze hiervoor uitgebreide officiële rapporten hoeven door te spitten (zo die al openbaar zijn). Bovendien is deze publikatie geschreven vanuit de optiek van de demonstranten en wijkt het wellicht daarom af van die rapporten.

Daarnaast hopen we dat het een hulp kan zijn bij het organiseren van komende acties. De kans op een escalatie, hoe klein ook, is immers altijd aanwezig. De demonstratie van 8 mei heeft aangetoond dat je niet blindelings op de politie kunt vertrouwen. Wij pleiten voor het gebruik van getuigengroepen bij demonstraties om eventueel politiegeweld te registreren. Niet omdat we verwachten dat demonstraties altijd uit de hand lopen en dat de politie hier telkens een kwade hand in heeft maar gewoon als voorzorgsmaatregel.

Wilbert, Informatie en Aktiecentrum Assata

1 Inleiding

1.1 Waar het allemaal om begon

In april '93 werd in de Voorjaarsnota van het kabinet een aantal plannen gelanceerd die hun inkomens en financiële zelfstandigheid ingrijpend zouden aantasten. Op studiefinanciering zou zeshonderd miljoen bezuinigd moeten worden.¹

Minister Ritzen van Onderwijs en Wetenschappen lanceerde hiervoor het plan van de 'ouderinkomensafhankelijke' basisbeurs. Dit plan houdt in dat mensen met rijkere ouders een lagere beurs krijgen. Het overige deel moet door de ouders betaald worden. Indien ouders dit niet kunnen of willen, kan de student het geld lenen. Hierdoor wordt de student in toenemende mate afhankelijk van de ouders. Een tweede bezuinigingsplan was de bevrozing van het budget studiefinanciering. Wanneer er meer studenten komen zou het totale bedrag voor studiefinanciering gelijk blijven. Dit betekent dat er minder geld per student beschikbaar is. Een laatste plan betrof de verplichte OV-kaart. Deze zou beperkt geldig worden, namelijk alleen nog in bus, tram en metro. Op bepaalde trajecten zouden extra bussen worden ingezet, waarvoor vooraf gereserveerd zou moeten worden. Deze kaart met minder mogelijkheden zou slechts fl. 3,40 goedkoper worden dan deze bij de invoering kostte.²

Behalve voorgenomen bezuinigingen op studiefinanciering wilde het kabinet gaan snijden in de bijstand. Hiertoe werd een aantal plannen gepresenteerd door staatssecretaris Ter Veld van Sociale Zaken. De bijstand voor jongeren tot 21 jaar zou worden afgeschaft. Deze mensen zouden moeten worden ondergebracht in het Jeugd Werk Garantieplan of ze bij hun ouders moeten aankloppen. Uitzonderingen zouden voor rekening van de gemeentes komen. De bijstand voor mensen tussen 21 en 27 jaar zou teruggebracht worden tot fl. 880,- voor een alleenstaande, fl. 1231,- voor een alleenstaande ouder en fl. 1760,- voor een getrouwd of samenwondernd stel. Van mensen boven de 27 jaar zou de uitkering omlaag gaan wanneer zij met meerdere mensen op één adres wonen. Alle bijverdiensten moesten worden ingeleverd. Er zou wel een uitstroomprenie komen wanneer iemand een baan zou vinden.³

1.2 Twee Wilde Woeste Weken

Mensen met studiefinanciering en bijstand zagen zich bedreigd door inkomensachteruitgang en toenemende ouderafhankelijkheid. Zij sloegen de handen ineen om te proberen deze plannen van tafel te krijgen. Op een vergadering van het Landelijk Actie Comité (LAC), een breed platform van onder meer jongerenbonden, politieke jongerenorganisaties, studentenorganisaties en plaatselijke actiecomités, werd besloten om twee actieweken uit te roepen: de Wilde Woeste Weken. Deze zouden worden afgesloten met een landelijke demonstratie op 8 mei in Den Haag.

De Wilde Woeste Weken begonnen op zaterdagavond 24 april toen Sonja Barend in haar live-uitzending overvallen werd door een jongen die zei te spreken namens mensen met studiefinanciering en bijstand. Hij lichtte kort de bezuinigingsplannen en de bezwaren daartegen toe en kondigde de actieweken aan.

De maandag daarop begonnen de acties met de bezetting van het Maagdenhuis in Amsterdam. Hier werd 's-middags onder andere gediscussieerd met PvdA-kopstukken Rottenberg en Vreeman. Nadat de voorzitter van het College van Bestuur zich achter de eisen van de bezetters schaarde, verlieten deze nog dezelfde dag het gebouw.

Ook op de Nijmeegse Universiteit vond op maandag een bezetting plaats. Tegen de middag namen enkele honderden studenten het Erasmusgebouw in bezit. Op dinsdagochtend werd het gebouw alweer ontruimd. Hierbij vielen de eerste twee arrestaties van de Wilde Woeste Weken. Direct volgde een herbezetting. Al snel raakten de bezetters echter in de problemen. Op last van de universiteit werden de deuren van het gebouw gesloten. Er mochten geen mensen meer in. Actievoerders die zich buiten bevonden, besloten hierop een tweede gebouw, het Collegezaalen Complex, te bezetten. Na een nieuwe ontruiming van het Erasmusgebouw voegden de bezetters zich bij hun collega's in het Collegezaalen Complex. Van hieruit werden tot 8 mei de verdere acties georganiseerd.

In verscheidene andere plaatsen volgden bezettingen. Zo werden in de loop van de Wilde Woeste Weken onder meer de Raadzaal in Utrecht, een deel van de Technische Universiteit Eindhoven, de bestuursvleugel van de Vrije Universiteit Amsterdam, de Hogeschool Utrecht, verscheidene hogescholen in Nijmegen en de partijkantoren van CDA en PvdA bezet. Aan de bezetting van het PvdA-kantoor in Amsterdam werd door de politie, onder toezien van Felix Rottenberg, op gewelddadige wijze een eind gemaakt.

Behalve bezettingen vonden er plaatselijke demonstraties plaats die

soms eveneens tot politie-optreden leidden zoals op 1 mei in Nijmegen en op 3 mei in Groningen. Ook aan ludieke acties en inhoudelijke bijeenkomsten was geen gebrek. Ritzen kon ondanks de acties toch nog de moed opbrengen om met studenten in discussie te gaan tijdens de laatste van een reeks zogenaamde Ritzen-debatten op 28 april te Amsterdam.⁴ Op 8 mei vond in Den Haag de afsluiting van de Wilde Woeste Weken plaats. Zo'n twintigduizend mensen verzamelden zich op het Malieveld. Na bands en spreeksters maakte iedereen zich op voor een demonstratieve tocht door Den Haag. Binnen een uur veranderde een vreedzame demonstratie in een gewelddadige chaos. De trieste balans aan het eind van de dag: tweenvijftig arrestaties, meer dan tweehonderdvijftig demonstranten behandeld bij de EHBO en meer dan dertig mensen voor behandeling naar het ziekenhuis. Er vielen ook nog twee gewonden bij de politie.

1.3 Opzet van deze publikatie

In het eerste gedeelte van dit boekje wordt een reconstructie gegeven van de gebeurtenissen rondom de demonstratie op 8 mei: van de eerste onderhandelingen tot de 'afsluiting' op het Malieveld.

Het tweede gedeelte behandelt de nasleep. Dit betreft de kamervragen en onderzoeken, de processen tegen de 8 mei-arrestanten en de weerslag die het politie-optreden had op verdere acties. In het derde gedeelte wordt aan de hand van een aantal voorbeelden het politie-optreden beschreven. Hierbij hebben we geprobeerd een verband te leggen met eerdere massale acties die ook vreedzaam bedoeld waren maar ontwaardden in een veldslag. Zo wordt onder andere de Shell-blokkade in 1989 genoemd.

In het laatste gedeelte komt tenslotte onze eigen actie-ervaring aan bod. Op grond hiervan doen we een aantal suggesties die van pas kunnen komen bij het organiseren van grote demonstraties in de toekomst.

2 Een reconstructie van de gebeurtenissen

2.1 Overleg met de organisatie

Op 25 april verneemt de politie van Den Haag dat er een demonstratie plaats zal vinden. Hierover wordt op 26 april contact opgenomen met de organisatie. Op 3 mei geeft de burgemeester toestemming voor de demonstratie die dan al breed aangekondigd is.⁵ Hierna volgt een aantal gesprekken met de organisatie.

Tijdens twee overleggen worden volgens de organisatie afspraken gemaakt met de politie. Deze overleggen vinden plaats op 4 mei op het hoofdburo van politie en op 8 mei bij de politiepost op het Malieveld. Tijdens het eerste gesprek zijn namens de politie de heren Entcken, Van Eeken en Auerbach aanwezig.⁶ Van dit overleg wordt een interne memo voor de organisatie gemaakt. Daarnaast wordt een verslag teruggefaxt naar de politie. Hierop wordt echter niet gereageerd.⁷ Het tweede gesprek vindt plaats op de ochtend voor de demonstratie. Hierbij waren namens de politie onder andere Van Eeken en Auerbach aanwezig.

Tijdens deze twee gesprekken wordt (volgens de organisatie) het volgende overeengekomen:

- Ten allertijde geldt: eerst zal de eigen ordedienst optreden, dan 'platte petten', dan pas ME. Een uitzondering vormen excessen.
- ME zal onzichtbaar achter de hand worden gehouden en parallel met de demonstratie meetrokken.
- Autonome groepjes zullen vooraf geïsoleerd worden. Op verzoek van de organisatie zal dit niet ten overstaan van de hele meute gebeuren.
- Over het in beslag nemen van stokken wordt door Auerbach gezegd: "Kijk, als er van die knapen aankomen met zo'n klein spandoekje met zulke stokken met een spijker eraan, dan nemen we dat in beslag".
- In het geval van een sit-down actie zal de volgende procedure gevolgd worden: eerst de eigen ordedienst, dan sommeren, dan de waterwerper en dan pas isoleren/aanhouden.
- Er zal gedurende de gehele dag contact onderhouden worden tussen politie en organisatie. De organisatie zal hiervoor een portofoon van de politie krijgen. Later wordt besloten dat kan worden volstaan met het uitwisselen van de nummers van door politie en organisatie gebruikte draagbare telefoons.

Tijdens de gesprekken wordt door de politie steeds de indruk gewekt dat alles goed zal gaan. Er wordt gesproken over eventuele calamiteiten en er worden uitspraken gedaan als: "We gaan er vanuit dat het niet uit de

hand loopt".

De organisatoren brengen ter sprake dat zij verwachten dat eventuele moeilijkheden zich op de hoek Kneuterdijk/Lange Vijverberg kunnen voordoen. Zij dringen aan op een alternatieve route. Die route biedt zich aan middels de Hoge Nieuwstraat of de Lange Voorhout. De politie laat echter bij monde van Auerbach weten dat het niet nodig is hierover afspraken te maken. "We improviseren wel wat," zegt hij.

Na de demonstratie, op maandag 10 mei, is nogmaals gesproken met de politie. Hier werden de twee eerstgenoemde afspraken volgens de organisatie door de politie erkend.⁸

2.2 Inzet van Mobiele Eenheid

Bij massale acties als de 8 mei-demonstratie kan om bijstand van de Mobiele Eenheid worden gevraagd. Er zijn in Nederland 29 ME-pelotons beschikbaar voor landelijke bijstand. Een peloton bestaat behalve de leiding uit vier busjes met elk elf ME-ers en een chauffeur, in totaal dus zo'n 50 mensen. Meerdere pelotons samen vormen een compagnie.

Naast de pelotons zijn er ondersteunende eenheden beschikbaar. Hierbij gaat het om hondengeleiders; bereden politie; aanhoudingseenheden (groepjes van zes of zeven mensen die aanhoudingen verrichten bij te individualiseren strafbare feiten) en bijzondere voertuigen, zoals waterwerpers, videowagens en helikopters.

Een ME-inzet wordt voorbereid in een driehoeksoverleg tussen burgemeester, officier van justitie en de korpschef van politie. In het geval van een demonstratie wordt vooraf overlegd met de organisatie. Daarnaast wordt er informatie verzameld over (groepen) mensen die verwacht worden, wordt de route nagelopen en gekeken naar bedreigende punten. Op grond van de zo verzamelde gegevens wordt bepaald wat er zoal aan ME wordt ingezet.⁹

Voor de demonstratie op 8 mei in Den Haag wordt door de Commissaris van de Koningin een bijstandsaanvraag ingediend bij Minister Dales van Binnenlandse Zaken. Deze aanvraag betreft vijf pelotons ME in ME-tenue, één peloton ME in dagelijks tenue, één groep hondengeleiders in ME-tenue, een waterwerper en een teleheli (helikopter met camera) van de Divisie Mobiliteit van het Korps Landelijke Politiediensten. Daarnaast zorgt Den Haag zelf voor drie secties ME, een sectie aanhoudingseenheid, een waterwerper, een sectie verkenningseenheid, twee groepen bereden brigade, 28 motorrijders, 40 agenten in dagelijks tenue en een aantal medewerkers voor ondersteunende taken.

Aan deze grootschalige politie-inzet ligt een aantal redenen ten grondslag. Zo heeft de gemeente Den Haag volgens eigen zeggen slechte ervaringen met eerdere studentendemonstraties in 1988 en 1991. Dit keer worden er 40.000 mensen verwacht en deze mensen mogen niet de binnenstad in of het Binnenhof op. Daarnaast beschikt men over informatie dat een deel van de demonstranten zich opmaakt voor een niet-vreedzaam verloop. Hierbij wordt gerefereerd aan een artikel in het blad NN van 29 april 1993 waarin een foto stond afgedrukt van Londen na een IRA-bomaanslag met het bijschrift "Den Haag na de demo op 8 mei 1993?".¹⁰

2.3 De treinreis

Op 8 mei trekken enkele tienduizenden mensen naar Den Haag. Een groot gedeelte hiervan gaat per trein. Vooraf circuleert het gerucht dat studenten gaan zwartrijden, uit solidariteit met mensen zonder OV-jaarkaart. In de trein van Amsterdam naar Leiden leidt dit tot een incident. Een jongen zonder kaartje wil niet betalen en geeft ook zijn naam niet aan de conducteur. Er ontstaat een woordenwisseling die uitmondt in een kleine schermutseling tussen de conducteur en een betalende passagier. In Leiden stappen de demonstranten massaal over op de trein naar Den Haag. De desbetreffende conducteur en een collega doen hetzelfde. Om problemen te vermijden besluit de groep uit Amsterdam niet op het Centraal Station van Den Haag maar op station Mariahoeve uit te stappen. Hier staat al spoorwegpolitie met een hond te wachten. De conducteur pakt de bij het incident betrokken passagier vast. Deze komt na wat duw- en trekwerk weer vrij en rent weg. De spoorwegpolitie laat de hond los die hem en een andere persoon te pakken krijgt. Even later arriveert de politie met een aantal busjes, motoren, jeeps en gewone politieauto's. Een groep die is blijven staan wordt zonder sommatie uit elkaar geslagen waarna een deel van hen richting Malieveld wordt gedreven.¹¹ Afgezien van het gebeuren op het traject Amsterdam - Den Haag vinden er geen noemenswaardige incidenten plaats in de treinen. Tot op het moment dat de eindbestemming bereikt wordt, hangt er een prettige sfeer. Aangekomen in Den Haag worden de demonstranten voor het station echter geconfronteerd met een grote hoeveelheid politie en ME, begeleid door een camera-wagen. Stokken van spandoeken en vlaggen moeten worden ingeleverd of worden losgetrokken. Mensen met een sjaal om worden door de 'ordehandhavers' uit de menigte gepikt en kunnen kiezen: hun sjaal afdoen of gearresteerd worden.¹² Naast stokken worden een ijshockey-uitrusting, twee namaak-vuurwapens en een aantal sjaals in

beslag genomen. Een persoon met een namaak-zeis wordt aangehouden omdat hij deze weigert af te geven.¹³ Eén demonstrant mag niet deelnemen aan de demonstratie omdat hij prikkeldraad om zijn schoenen heeft.¹⁴

2.4 De manifestatie

Terwijl de demonstranten in grote getale blijven toestromen, beginnen op het Malieveld de Tröckener Kecks met hun optreden. Hierna is het tijd voor de toespraken. Verschillende vertegenwoordigsters van jongerenorganisaties nemen het woord: Laurette Spoelman van de CNV-jongerenbond (Christelijk Nationaal Vakverbond), Astrid Kaag van de FNV-jongeren (Federatie Nederlandse Vakbeweging) en Simone van Geest van de Landelijke Studenten Vakbond (LSVb). Presentatrice Gülnaz Aslan praat de boel aan elkaar en roept op om aardig te zijn tegen de ooms en tantes van de politie.

Tegen het einde van de manifestatie wordt op de hoek van het Malieveld en de Koningskade een kopgroep geformeerd. De grote massa mensen die nog naar de laatste speech staat te luisteren, zal zich hier weldra bij aansluiten.

2.5 De tocht¹⁵

Tegen drie uur 's-middags zet de stoet zich in beweging. Over de Koningskade en later de Raamweg en de Plesmanweg, gaat de demonstratie in de richting van Madurodam. Bij de Dr. Aletta Jacobsweg wordt links afgeslagen. Via een ruime bocht door een groen stukje Den Haag, komt de demonstratie uit op het Nassauplein. Van hieruit gaat het via achtereenvolgens de Javastraat, de Alexanderstraat, de Parkstraat en de Heulstraat richting Kneuterdijk.

Gedurende de hele tocht zijn alle zijstraten zowel links als rechts door de politie afgesloten. Dit heeft echter geen negatieve weerslag op de stemming. Naarmate de demonstratie vordert, neemt het geschal van leuzen en actieliederen toe.

Op de Kneuterdijk aangekomen wordt de leus 'We gaan naar het Binnenhof' aangeheven. Voor de mensen in de kopgroep wordt op dat moment aan het eind van de straat, op de hoek van de Lange Vijverberg en het Buitenhof, een diagonaal opgestelde muur van politie en ME zichtbaar.

De kruising Kneuterdijk/Lange Vijverberg is (op verzoek van de organisa-

tie) natgespoten zodat mensen niet gaan zitten. De weg naar het Binnenhof is afgesloten door een diagonaal opgestelde 'blauwe muur' -zoals de politie het naderhand omschrijft- bestaande uit ME-ers, met hondengeleiders voor en een waterwerper achter zich. De kop van de demonstratie loopt voorbij dit politiekordon. Al snel blijven er echter mensen staan. Tram 12 loopt vast in de demonstratie. Er wordt naar de politie geroepen en er wordt wat gegooid. Een ME-commandant vordert door een megafoon om door te lopen. Langzaam worden de honden naar voren gedirigeerd. Het waterkanon begint te spuiten. Mensen die aanvankelijk doorgelopen zijn, keren terug naar de kruising. De organisatie die zich tussen de ME-linie en de demonstratie heeft opgesteld spoort mensen aan om zich naar het Malieveld te begeven.

Om kwart over vier nadat voor de derde keer is gevorderd wordt de eerste charge uitgevoerd. De demonstranten worden teruggedreven. De eerste arrestaties vallen. Een tweede charge volgt tien minuten later. De organisatie blijft mensen oproepen om door te lopen.

Bij de derde charge wordt de kruising via een schamierbeweging afgesloten. Tram 12 kan doorrijden. Op de Kneuterdijk gaan mensen zitten. De op de Lange Vijverberg aanwezige demonstranten worden opgedreven richting Malieveld.

De ME besluit dan om de demonstranten die zich op de Kneuterdijk bevinden een andere route te laten volgen, namelijk via de Lange Voorhout. Mensen worden hiertoe bewogen door middel van megafoons en het aanspreken door individuele ME-ers.

De demonstranten die richting Malieveld lopen worden intussen geconfronteerd met een onaangekondigde charge van rechts. Het daar op de Korte Vijverberg gestationeerde ME-peloton heeft van een persfotograaf te horen gekregen dat er recht tegenover hen op het Tournooiveld Molotov-cocktails worden geprepareerd. Hun reactie hierop is een charge richting Tournooiveld. Molotov-cocktails of restanten hiervan worden echter niet gevonden.

Na de opdrijfactie, omstreeks vijf uur, keert de ME op de hoek Kneuterdijk/Lange Vijverberg terug in haar diagonaal-opstelling. De kruising komt weer vrij. Hoewel veel mensen doorlopen, komt de stoet niet echt meer op gang. Een charge volgt en vlak daarop wordt de kruising opnieuw afgezet. Weer gaan demonstranten zitten. Vervolgens wordt de groep op de Lange Vijverberg opgedreven richting Malieveld. Dit gebeurt door ME ondersteund met hondengeleiders en een waterkanon. De groep op de Kneuterdijk wordt, eveneens door ME, hondengeleiders en een waterkanon, over de Lange Voorhout richting Malieveld gedreven. Al die tijd is de sfeer onder de demonstranten gemoedelijk: er worden vredebestekens

richting ME gemaakt en een 'autonoom' stelletje staat pal voor de ME-linie te vrijen. Er wordt nauwelijks gegooid. Op het Tournooiveld ontmoeten de bij de opdrijfactie betrokken ME-linies elkaar weer. Daar hebben naar schatting 100 demonstranten een zitblokkade gevormd; zo'n twee- of driehonderd demonstranten staan er omheen. Samengekomen beginnen de twee groepen ME een charge over de volle breedte van de Korte Voorhout. Honderden mensen rennen voor hen uit. Heel even -fracties van seconden- houdt de ME in. Demonstranten halen stapvoets adem en plots wordt massaal gescandeerd: 'DEMOCRATIE! DEMOCRATIE! DEMOCRATIE!'

Op de Bosbrug aangekomen moet de laatste groep om een aantal dranghekken heen die daar door demonstranten zijn neergezet. Een deel vertrekt richting station. De rest begeeft zich naar het Malieveld.

Er ontstaan opnieuw ongeregelheden. Vanaf de parkeerplaats voor het pannekoekenhuis wordt gegooid richting politie. Er volgt een charge van de zojuist over de Korte Voorhout aangekomen ME-ers, ondersteund door een waterwerper en hondengeleiders. De charge reikt tot het rijwielpad langs de Koningskade. Hier blijft het peloton even staan waarna wordt teruggetrokken in een linie op de Bosbrug.

Het gooien gaat door en er wordt een nieuwe charge uitgevoerd, dit keer tot aan het terras van de poffertjeskraam. Vervolgens trekt de linie zich weer terug op de Bosbrug. Demonstranten gaan er achter aan. Dat leidt tot een charge met jeeps, direct gevolgd door een tweede. De eerste reikt tot het fietspad, bij de tweede gaat men tot aan de groenstrook. Eén jeep rijdt nog een stukje deze groenstrook op. Vervolgens trekken de jeeps zich terug op de Koningskade.

De demonstranten blijven opdringen en een groep bereiden politie die net een aantal demonstranten richting station heeft gedreven voert een charge uit over de Koningskade, voor de jeeps langs. Direct hierop volgt een tweede charge richting poffertjeskraam. De jeeps rijden opnieuw de groenstrook op.

Omdat er nog steeds gegooid wordt, voeren een aantal ME-pelotons, ondersteund door jeeps en een paar ruiters een charge uit, waarbij de demonstranten ver het Malieveld worden opgedreven. Tegelijkertijd voert een aantal andere jeeps een charge uit op de Koningskade waarbij de daar aanwezige mensen richting station worden gejaagd. Aan de andere kant van het Malieveld, op de Boorlaan, wordt eveneens een linie ME opgesteld.

2.6 De afsluiting

Na afloop van de demonstratie zou er op het Malieveld een optreden van Claw Boys Claw plaatsvinden. Tegen de tijd dat de laatste demonstranten het Malieveld bereiken, is de groep echter al vertrokken. Zij weigert te spelen terwijl de politie op haar publiek inhakt.

Via de geluidsinstallatie schalt het zes uur-journaal over het Malieveld: "...De demonstratie in Den Haag tegen het jongerenbeleid van het kabinet is uitgelopen op ongeregeldheden. De politie lijkt zich provocerend te hebben opgesteld..." Bij de EHBO-post naast het podium is het ondertussen een komen en gaan van gewonden. Snel wordt een stand ingericht waar deelnemers verklaringen kunnen afleggen. Tevens kunnen mensen die kennissen kwijt zijn op lijsten zien of deze zijn afgevoerd naar het ziekenhuis. Bij de poffertjeskraam woedt nog steeds een veldslag met de ME. Leden van de organisatie roepen de demonstranten op terug te keren op het Malieveld.

Om kwart over zes begint er een persconferentie in de tent van de organisatie. Na 5 minuten wordt deze verstoord door de mededeling dat het Malieveld omsingeld wordt en ontruimd zal gaan worden. De voorzitter van de LSVb en de algemeen secretaris van de FNV gaan vervolgens praten met de bevelhebbend politiefunctionaris in de commandowagen. Deze weigert de ME-ers terug te trekken aangezien er nog met stenen naar de politie gegooid wordt en de demonstratievergunning verlopen is. De organisatie weet de commandant er niet van te overtuigen dat er geen aanleiding is het Malieveld te ontruimen. Zij keren terug naar de organisatie. De mededeling dat het Malieveld ontruimd zal gaan worden is inmiddels omgeroepen via de geluidsinstallatie. Het Malieveld druppelt leeg en de rust keert weer.

Slechts een klein aantal mensen blijft achter. Het merendeel hiervan behoort tot de organisatie en begint met opruimen. Daarnaast blijft een klein aantal demonstranten rondhangen in de hoop nog iets te horen van vermiste kennissen.¹⁶

3 De nasleep

3.1 Onderzoeken en kamervragen

Eén van de deelnemers aan de demonstratie was Groen Links-Tweede Kamer lid Paul Rosenmöller. Naar aanleiding van het politie-optreden stelde hij samen met partijgenote Ina Brouwer schriftelijke vragen aan de ministers Dales van Binnenlandse Zaken en Hirsch Ballin van Justitie. Ook de kamerleden Netelenbosch van de PvdA en Dijkstal van de VVD vroegen om opheldering. Van interpellatie en een debat werd afgezien.¹⁷

Op 10 juni presenteerde minister Dales een rapport over de demonstratie aan de Tweede Kamer. Hierin werd de gang van zaken rondom 8 mei beschreven. Het rapport bevatte nog geen conclusies.¹⁸

De Tweede Kamer stelde geen onafhankelijk onderzoek in. Wel voerde de gemeentepolitie Den Haag een 'intern onderzoek', beter gezegd een evaluatie, uit naar het optreden op 8 mei. Daarnaast hebben burgemeester Havermans en het driehoeksoverleg hebben het Crisis Onderzoek Team van de Rijksuniversiteit Leiden en de Erasmus Universiteit Rotterdam opdracht gegeven een onderzoek in te stellen.

Op verzoek van een aantal Tweede Kamer-fracties en een aantal deelnemers en de organisatie van de demonstratie is een onafhankelijk onderzoek ingesteld door de Nationale Ombudsman. Tot 15 juni kregen mensen de gelegenheid om klachten in te dienen. Vervolgens werden getuigen gehoord en werd bewijsmateriaal als videobanden, foto's en politieverlagen verzameld. Op 19 en 20 juli kregen betrokkenen de gelegenheid om het aldus verzamelde materiaal in te zien en hierop te reageren. Hierna werd een Rapport van Bevindingen geschreven dat nog geen conclusies bevatte. Betrokkenen kregen wederom de gelegenheid te reageren waarna het uiteindelijke rapport werd geschreven.

3.2 De processen

De processen tegen de arrestanten van 8 mei vonden plaats op 7 en 8 juni in Den Haag. In haar pleidooi legde officier van justitie mw. Boetzelaer de nadruk op het zogenaamde geweld van de autonomen. Zij sprak over een groep relschoppers gewapend met bivakmutsen, kniebeschermers en grote hoeveelheden verfbommetjes die zich al snel in de kopgroep nestelde en zich manifesteerde door middel van een zwarte vlag. Deze autonomen met ervaring wisten niet van wijken. Ook zouden er

rtijdens de demonstratie Molotov-cocktails geprepareerd zijn. Er was grote schade aangericht aan bestrating en materieel en "alles zat onder de verf". De mensen die terecht stonden zouden hier medeschuldig aan zijn. Zij werden beschuldigd van het openlijk en met vereende krachten plegen van geweld. In de meeste gevallen ging het hierbij om het gooien van één of meerdere stenen richting politie-ambtenaren en/of voertuigen.

Zogenaamde autonomen waren er weinig te bekennen tussen de mensen die terecht stonden. De reclassering sprak van een zeer gemêleerd gezelschap van voornamelijk mensen die voor het eerst met justitie in aanraking waren gekomen op wie het gehele gebeuren een diepe indruk had achtergelaten.

Sommige gedaagden hielden vol onschuldig te zijn. De meeste advocaten deden een beroep op noodweer-exces, zelfverdediging, en op de psychische overmacht van hun cliënt. De officier was echter van mening dat het gooien van stenen geen gericht geweld was en dat er dus geen sprake kon zijn van zelfverdediging. Ook psychische overmacht kon volgens haar niet ter verdediging worden aangevoerd. Mensen zouden voldoende gelegenheid hebben gehad om weg te komen. Ze hadden zich dus zelf in die situatie begeven en het onheil zelf over zich afgeroepen.

Of men inderdaad voldoende gelegenheid hadden om weg te komen zou moeten blijken uit de verschillende onderzoeken die nog lopen. Veel advocaten vroegen dan ook om aanhouding van de zaak van hun cliënt tot de resultaten hiervan bekend waren. Volgens mw. Boetzelaer zouden deze resultaten het gooien van stenen echter nooit kunnen rechtvaardigen.

Blijkbaar deelde de politierechter de mening van de officier van justitie. Op 8 juni deed ze haar uitspraak. Slechts twee mensen werden vrijgesproken. Twee mensen kregen een geldboete en van vier mensen werd de zaak aangehouden omdat er nog getuigen gehoord moesten worden. De rest kreeg onvoorwaardelijke straffen, die eventueel omgezet konden worden in dienstverlening. Voor twee mensen betekende dit een gevangenisstraf van een maand en van 6 weken. De anderen gingen liever werken in plaats van zitten.

Een klein aantal mensen is in beroep gegaan tegen het vonnis.

3.3 De weerslag van 8 mei op verdere acties

De acties tegen de voorgenomen bezuinigingen op studiefinanciering en bijstand hielden niet op na 8 mei. Bij plaatselijke actie-comités en bij het LAC werden nieuwe acties voorbereid. De eerste maand na de demon-

stratie stond hierbij het politie-geweld centraal. Er vonden verschillende lawaai-demonstraties voor de arrestanten plaats en op donderdag 13 mei werden in verschillende steden picket-lines bij het politie-buro gehouden.¹⁹ Daarnaast werd tijdens de processen een tribunaal georganiseerd waarin de politie werd aangeklaagd.

Op 16 mei besloot het LAC om 12 juni een nieuwe demonstratie in Den Haag te houden. Het zou een stille tocht moeten worden. Men wilde hiermee enerzijds protesteren tegen het politiegeweld op 8 mei en anderzijds de inhoudelijke aspecten van het verzet tegen de voorgenomen bezuinigingen benadrukken. Dit laatste omdat deze door de rellen wat op de achtergrond verdwenen waren. Al snel na dit besluit rezen er bij verschillende organisaties echter twijfels. Naast praktische bezwaren speelde de angst voor een nieuwe escalatie een belangrijke rol. Op verzoek van de LSVb werd op 23 mei een nieuwe LAC-vergadering uitgeroepen waar voorgesteld werd om de demonstratie af te gelasten, of te verplaatsen naar Amsterdam. De kans dat het goed gaat zou gaan zou daar groter zijn.

Het LAC bleef bij haar besluit om op 12 juni terug te gaan naar Den Haag. Wel werd besloten dat het, om de escalatie-kans te verkleinen, een stilstaande manifestatie zou worden. Verschillende organisaties, waaronder de FNV- en de CNV-jongeren lieten echter weten hun achterban hier niet voor te zullen oproepen. Dit weerhield het LAC er niet van weer te gaan onderhandelen met de Haagse politie. Dit leverde echter nieuwe problemen op. Alle locaties die voor de manifestatie in aanmerking zouden komen, zoals bijvoorbeeld het Plein en het Malieveld, waren die dag bezet. Drie mogelijkheden bleven over: uitwijken naar Amsterdam, uitwijken naar het Zuiderpark of uitwijken naar een andere datum. Na een berondje werd, mede gezien een gebrek aan geld, besloten om het gebeuren dan maar helemaal af te gelasten.

Een klein gedeelte van het LAC kon zich niet vinden in het besluit de manifestatie niet door te laten gaan. Deze groepen organiseerden op 19 juni alsnog een demonstratie. Dit zou een stille tocht worden waarna bij de Hofvijver bloemen zouden worden gelegd. De demonstratie trok slechts enkele honderden mensen en de meeste aandacht van de demonstranten richtte zich op een aantal rechts-extremisten van de CP '86 die in een zaal boven het Centraal Station van Den Haag bleken te zijn.²⁰

nek, het hoofd, het gezicht, de armen of de buik. Vaak werden mensen in een richting geslagen waar ze niet heen konden of kregen ze klappen terwijl ze al liepen. De ME schrok er niet voor terug om op mensen in te slaan die gevallen waren. Ook mensen die probeerden om anderen te helpen kregen klappen. Zo verklaart iemand in het Zwartboek: "Ik zat bij het Binnenhof op de grond en de ME begon te slaan. We stonden op om terug te lopen. Een jongen viel om en de ME bleef op hem inslaan. Ik probeerde die jongen weg te sleuren en kreeg zelf een tik in m'n nek".²⁹ Videobeelden tonen dat bij de afsluiting van de Lange Vijverberg een op de grond liggende demonstrante door vier ME-ers wordt getrapt en geslagen met de wapenstok waarna ze versuft achter de linies wordt gebracht.³⁰

Ook de ordedienst van de organisatie, die mensen opriep om door te lopen naar het Malieveld, werd door de politie niet ontzien. Een aantal van hen had er vooraf al moeite mee zich op de kneuterdijk voor de honden op te stellen.³¹ Toen de ME uiteindelijk begon te chargeren kreeg de ordedienst niet de kans om weg te komen. Zo toont de Volkskrant een serie foto's waarbij organisatrices Aslan en Spoelman klappen krijgen van de ME.

Veel gewonden zijn te wijten aan de inzet van honden. Vaak hadden de geleiders deze niet in de hand of lieten de honden niet meer los. Iemand van de EHBO vertelt: "Ik hoorde van iemand dat de ME moeite had om de hond weer te laten loslaten en dat zien we ook aan de wonden. Normaal gesproken zie je de indruk van een tand en is het voor de rest een schaaftwond. Hier komen slachtoffers binnen waarbij hele stukken uit de huid zijn gehapt".³² Dat honden moeilijk loslaten is ook te zien op video-beelden, waarop een jongen met een hond aan zijn been achter de linies verdwijnt. De geleider heeft er moeite mee de hond direct los te laten.³³

Gedurende de demonstratie op 8 mei reden politievoertuigen vaak met hoge snelheden op mensen in. Hierover is in het zwartboek een groot aantal verklaringen te vinden. Naast jeeps en waterwerpers, gaat het hier vooral om busjes van de aanhoudingseenheden, busje A met kenteken BH-85-KR en busje B met kenteken BJ-87-FX. In een aantal gevallen leidde dit daadwerkelijk tot aanrijdingen. Zo werd een middelbare scholier uit Nijmegen over zijn voet gereden. Iemand anders verklaart: "Twee personen stonden bij een bushokje op een afstand van ongeveer 50 meter. Ze stonden te kijken. Toen kwam er een busje aanrijden en die reed op die twee mensen in. Toen ze bleven staan reed de bus tegen de jongen aan. Dit gebeurde vlak bij de Hofvijver. Bus kwam keihard aanrijden en reed op mensen in die stonden te kijken. Nummerbord van de bus: BJ-87-FX." Dat het niet ongebruikelijk is dat aanhoudingseenheden met busjes op men-

sen inrijden blijkt wel uit de reconstructie van de Shell-blokkade.³⁴ Hierin wordt onder andere door iemand verklaard: "Ik werd staand aan de rand van het kleine plantsoen in de rug gereden (aan de rechterzijde) door een A.E. auto". Ook het slaan op de hoofden van mensen en het inslaan op zittende demonstranten, was bij de Shell-blokkade geen ongewoon verschijnsel.³⁵ Het meest extreme voorbeeld van excessief politiegeweld tijdens de Shell-blokkade is echter het gericht op mensen afschieten van traangasgranaten, in combinatie met een waterkanon.³⁶ De deelnemers aan de demonstratie op 8 mei mogen zich gelukkig prijzen dat dit daar niet gebeurd is.

4.3 Provocaties

Veel mensen hebben de houding van de politie op 8 mei als provocerend en intimiderend ervaren. Verschillende verklaringen hierover zijn te vinden in het zwartboek: "De ME provokeerde"³⁷; "ME-ers riepen 'vijand, vijand', op sarcastische manier. Ook riepen ze o.a. 'Straks pakken wij je.'³⁸; "Op het station moesten wij onze sjaal inleveren of ze zouden er wel voor zorgen dat-ie af ging .... intimidatie alom"³⁹ en "We wilden vreedzaam demonstreren. Ik kan niet begrijpen dat de ME daar met een waterkanon e.d. staat".⁴⁰

Een getuigenis die er uit springt is de volgende: "Ik liep vooraan bij de demonstratie en zag een man stenen gooien naar de ME. Even later stond dezelfde man iemand te arresteren".⁴¹ Deze verklaring suggereert dat er tijdens de demonstratie één of meerdere politie-provocateurs aan het werk waren.

Er zijn ons verschillende verklaringen bekend die eveneens wijzen op de aanwezigheid van politie-provocateurs. Zo verklaarden twee personen tijdens een vergadering in Nijmegen op 9 mei hetzelfde, of een soortgelijk 'incident' te hebben gezien: iemand die eerst met stenen gooide, arresteerde later iemand anders.

Naast verklaringen over agenten in burger die stenen gooiden zijn er ook verklaringen van demonstranten dat een groepje mannen, die zij later als op het t.v.-journaal als 'stillen' herkenden, langs de kant staande politiemensen verbaal provokeerden o.a. door iets in de trant van "ga toch een vak leren" te roepen.

Tot slot verklaarden twee van de op 8 mei gearresteerde personen dat zij door politie in burger zijn aangezet tot het gooien van stenen. In het ene geval ging het om iemand die met een steen in zijn hand stond en achter zich mensen hoorde roepen "gooi dan". Even later werd hij, ondanks dat

hij volgens eigen zeggen niet gegooid had, door dezelfde mensen gearresteerd. In het andere geval ging het om iemand die een rechercheur in burger herkende als iemand die eerder iets tegen hem gezegd had in de trant van "kom ga je mee, joh, lekker stenen gooien".

De politie ontkent deze voorvallen.⁴² Dit zullen ze waarschijnlijk altijd doen, of het nu gebeurd is of niet. Een dergelijke ontkenning heeft dan ook weinig waarde.

Het is niet de eerste keer dat er verhalen opduiken over politiemensen in burger die acties uit de hand laten lopen. Een korte opsomming: Bij een demonstratie naar aanleiding van het verzet tegen de aanleg van een metrolijn in Amsterdam, op 10 oktober 1980, hitsen 'stillen' gewapend met fietskettingen en wurgstokjes de menigte op. In het boekje "De metro demonstratie en hoe 't gezag er 'n rel van maakte"⁴³, staat een foto afgedrukt van een agent in burger die een voorbijganger van zijn fiets gegooid zou hebben, "zodat later in de krant kan staan dat demonstranten voorbijgangers hebben gemolesteerd".⁴⁴ Daarnaast maakt het boekje melding van 'stillen' die stenen gooien en mensen aansporen hetzelfde te doen. Tijdens een demonstratie naar aanleiding van de moord op vier IKON-journalisten in El Salvador, in mei 1982, roepen 'stillen' op tot stenen gooien.⁴⁵ Bij het bezoek van de Paus op 12 en 13 mei 1985 in Utrecht wordt een aantal 'stillen' met stenen in de hand gefotografeerd.⁴⁶ In mei 1987 worden door P. Lankhorst van de PPR kamervragen gesteld naar aanleiding van berichten over politie-provocateurs tijdens de demonstratie bij Borsele op 26 april datzelfde jaar.⁴⁷ Tot slot is tijdens de Shell-blokkade op 20 en 21 april 1989 een 'stille' met bivakmuts gesignaleerd die "stenen los" stond te roepen.⁴⁸ De organisatie riep toen op om bij politie-optreden passief verzet te bieden door te blijven zitten en je te laten wegslepen. Mocht de politie toch hard optreden dan zouden mensen zich op de hopsend op de Zuid-Afrikaanse manier verwijderen. Dit heeft echter niet kunnen voorkomen dat er een groot aantal (deels zwaar) gewonden viel en verschillende mensen zijn gearresteerd. Het gebeuren rond de Shell-blokkade is goed gedocumenteerd door het Klachten Bureau Politie-optreden Amsterdam en de organisatie van de blokkade Suza.⁴⁹ Het lijkt erop dat ook op 8 mei politiemensen bewust uit waren op een rel. Het is dan ook niet verbazingwekkend dat een commandant die volgens een collega eerder tijdens een briefing gezegd had dat er maar twee dingen hoefden te gebeuren "hard slaan en veel slaan", na afloop van de demonstratie vroeg of de ME-ers een beetje aan hun trekken waren gekomen.⁵⁰

4.4 Coördinatieproblemen bij de politie

Het optreden van de aanhoudingseenheden veroorzaakte veel opschudding bij de demonstranten. Dit was met name rond de Bosbrug het geval waar men nog snel een aantal arrestaties wilde verrichten voor de demonstratie afgelopen was. Een ME-commandant verklaart hierover: "Met betrekking tot het gebeuren op de Bosbrug en Koningskade is het ontstaan van de onregelmatigheden voornamelijk te danken aan het optreden van AE en later de ME".⁵¹ Bij dit optreden van de AE leek er sprake te zijn van communicatie-stoornissen. Zo werd er volgens een verklaring uit het zwartboek doorgegaan met het aanhouden, nadat gezegd was dat dit niet meer zou gebeuren. Dit wordt door een waarnemer van het PIOV bevestigd. Daarnaast verklaart deze dat een ME-commandant een half uur geprobeerd heeft de Aanhoudings Eenheden te bereiken, maar hier niet in slaagde omdat de verbindingen bezet waren.⁵² Een commandant van de aanhoudings eenheden verklaarde aan de Nationale Ombudsman: "Met betrekking tot de verbindingsmiddelen kan ik meedelen dat deze goed waren. Alleen tijdens de twee uur durende actie Kneuterdijk - Bosbrug was er een probleem met de (...) portofoonverbindingen met de VE. Ieder moment dat wij dat kanaal gebruikten drukten wij deze eenheden uit de lucht".⁵³ De twee uur durende actie Kneuterdijk - Bosbrug beslaat echter bijna de hele ongeregeldeheden. Wat er dan goed te noemen is aan de verbindingen blijft onduidelijk.

Naast bovenstaande voorbeelden maken ook de dagbladen melding van verschillende coördinatieproblemen. Zo vertelt een ME-er in de Volkskrant van 10 mei: "er kwam een commandant in hemdsmouwen uit een auto stappen en die riep: 'improviseren jullie maar wat'".⁵⁴ De Gelderlander van 10 mei schrijft: "Vanuit een ME-commandowagen klinken bevelen die vaak niet opgevolgd hebben. Is de order om in cohort op te trekken, dan vallen de ME-pelotons juist uiteen. Klinkt het bevel vooral linksaf te gaan, dan zijn er altijd wel wat ME-ers die juist inhakken op studenten die het vege lijf willen redden door naar rechts te vluchten. Bovendien kennen ME-ers vaak het verschil niet tussen 'de anderen' en de 'eigen mensen'. Zo hakt op de Vijverberg een ME-er lustig in op een 'stille' die juist een demonstrant een lesje wil leren".⁵⁵ Hoe de ME op 'stillen' inhakte heeft heel Nederland overigens kunnen zien op het NOS televisie-journaal van 8 mei. Het gehele politie-optreden maakte een chaotische indruk.

4.5 Behandeling van de arrestanten

De politie arresteerde op 8 mei ruim 50 mensen. In veel gevallen gebeurde dit op hardhandige wijze. Verschillende verklaringen in het zwartboek getuigen hiervan. Zo zijn mensen tijdens hun arrestatie in elkaar geknuppeld⁵⁶ of aan hun haren afgevoerd.⁵⁷ In het NOS-journaal op 8 mei 's avonds was te zien hoe een arrestant die werd afgevoerd een 'knetje' kreeg van één van de politiemensen.

Verschillende arrestanten werden geïntimideerd door middel van uitspraken als "We zullen je leren"⁵⁸ en "Ik wil niet met je praten, ik vecht liever met je".⁵⁹ Een aantal van de arrestanten verklaarde zelfs in het busje in elkaar geslagen te zijn: "Ik kreeg klappen, werd geschopt en in het busje gesmeten. Ze blijven doorgaan met schoppen".⁶⁰ "In het busje kreeg ik nog trappen terwijl er een jas over mijn hoofd lag. Ik vroeg of de jas weg mocht, ik stikte bijna want er werd een elleboog op m'n hals gezet. Ik kreeg toen weer schoppen, ook in m'n buik. Ik werd op m'n buik gegooid, weer een trap, "Wat is je naam klootzak?". Ik heb hem mijn naam gezegd. Bij de arrestatie bleef die jas over mijn hoofd, een agent zei: "anders herkent hij ons"⁶¹ en "er werd een zwarte kap op gezet en ik werd geslagen".⁶²

Veel van de arrestanten klaagden tevens over hun behandeling op het politiebureau. Zo zouden zij ruim twee uur geboeid buiten op de grond moeten hebben wachten tot ze voorgeleid werden, terwijl sommigen nog nat waren van het waterkanon. Ook werd hen geweigerd om naar het toilet te gaan.⁶³ Een aantal van hen is met 13 personen in een cel gestopt.⁶⁴ Bezorgde ouders die de politie belden om te informeren naar hun gearresteerde zoon kregen te horen dat ze hem niet zo terug zouden krijgen als hij was.⁶⁵

Het leek erop alsof de politie op 8 mei 'lukraak' mensen oppakte. Veel demonstranten verklaarden dat ze mensen gearresteerd hadden zien worden die 'niets gedaan hadden'.⁶⁶ Het feit dat een groot deel van de mensen die aangehouden waren dezelfde avond weer vrij was en dat nog niet de helft van de arrestanten uiteindelijk voor de rechter is verschenen, lijkt hierop te wijzen. Op zondagavond zaten nog maar 28 arrestanten vast.⁶⁷ Een week later was iedereen weer op vrije voeten, twee mensen die hun naam niet wilden noemen uitgezonderd. Deze laatsten hebben tot hun proces vast gezeten. Uiteindelijk zijn een vijfentwintigtal mensen een maand later voor de politierechter verschenen.

4.6 Het niet nakomen van afspraken

Na afloop van de demonstratie ontstond er een welles-nietes discussie tussen politie en organisatie met betrekking tot de gemaakte afspraken. Hierbij ging het vooral om de ME-inzet. Volgens de organisatie zou de ME onzichtbaar achter de hand worden gehouden en via parallelle straten meerijden met de demonstratie.⁶⁸ In geval van problemen, excessen daargelaten, zouden eerst de eigen ordedienst, dan platte petten en dan pas ME worden ingezet. Dit laatste wordt door de politie erkend.⁶⁹ De 'blauwe muur' op de hoek Kneuterdijk/Lange Vijverberg was niet in overeenstemming met deze afspraken. De politie verklaarde achteraf dat men vanuit tactisch oogpunt tijdens de onderhandelingen geen details over deze afzetting heeft gegeven.⁷⁰ Om het stokken van de stoet op de hoek Kneuterdijk/Lange Vijverberg te 'verhelpen' zijn geen platte petten ingezet. De ordedienst van de organisatie kreeg zelf klappen, terwijl ze het probleem probeerde op te lossen.

Behalve de inzet van de ME was ook het onderhouden van contact tijdens de demonstratie volgens de organisatie een probleem. Zij klaagt er onder andere over dat ze steeds zelf contact moest zoeken en dat het initiatief hiervoor nooit van de zijde van de politie kwam.⁷¹ Zo is de commandant die de demonstratie begeleidde, tevens contactpersoon voor de organisatie, direct na aanvang van de ongeregelde heden met de kopgroep mee doorgelopen naar het Malieveld en pas later terug komen lopen. Dezelfde commandant verklaarde tegenover de nationale ombudsman hoe de verbinding verbroken werd toen een lid van de organisatie hem belde. De tweede batterij van zijn draagbare telefoon was op. Terugbellen via een andere telefoon achtte hij niet nodig. Het lid van de organisatie bevond zich op een plaats waar hij toch geen zicht op had en na de escalatie was er een andere commandant verantwoordelijk.⁷² Leden van de organisatie die een commandant op het Malieveld aanspraken werden eveneens doorverwezen.⁷³

Naast bovenstaande twistpunten was de organisatie nog van mening dat de politie, tegen de afspraken in, veel te streng filterde op het station en dat autonome groepjes vooraf niet geïsoleerd waren.⁷⁴

4.7 Een hetze tegen 'autonomen'

Al vrij snel na de demonstratie probeerde de politie de schuld van de rellen af te schuiven op de zogenaamde 'autonomen'.

In de politie-evaluatie waarvan de Nationale Ombudsman gebruik gemaakt

heeft, bevindt zich een omschrijving van het begrip 'autonomen'. Volgens de politie zijn dit radicale actievoerders die geweld en illegaliteit niet schuwen. Zij komen voort uit: "... de kraakbeweging, het anti-militarisme, de anti-kernenergiebeweging of het anti-fascisme, dan wel de anti-apartheidsbeweging. Hun anti-materialistische doelstellingen en streven naar een andere rechtsorde doet hen andere (gematigder) acties ondersteunen. Autonomen hebben een anti-autoritaire dan wel anarchistische levenshouding. Tijdens demonstratieve acties voeren zij soms de daarbij behorende symbolen. Autonomen kennen elkaar en zijn zich bewust van te nemen veiligheidsmaatregelen. Dit belemmert overheidsdienaren in het inwinnen van informatie over hen." Op basis van ervaringen schat de politie de groep actieve autonomen op enkele honderden.⁷⁵

Deze enkele honderden autonomen moeten werkelijk stuk voor stuk zijn komen opdagen. Een ME-commandant die zich op het station meent namelijk dat hij er 500 heeft zien arriveren.⁷⁶ Een commandant op het Malieveld signaleerde er echter maar 150 tot 200.⁷⁷ Een waarnemer van het PIOV beweert op het malieveld echter geen "echte autonomen, zoals in Amsterdam en Nijmegen" te hebben gezien. Ook een andere waarnemer van het PIOV heeft geen 'autonomen' op het Malieveld gezien.⁷⁸

De verklaringen van de politie over hoe een 'autonoom' er uit ziet blijken vaag te zijn en beslaan grote hoeveelheden jongeren. Zo herken je 'autonomen' volgens een politie-commandant "(...) aan hun zwarte kleren. De haardracht is niet identiek, maar wel anders dan gebruikelijk (...) verder dragen autonomen vaak hoge schoenen, spijkerbanden en dergelijk. Vaak hebben ze geverfd zwart haar en hanekammen".⁷⁹ Een andere commandant verklaart: "Ze zijn onder andere te herkennen aan hun uiterlijk; een punkachtig uiterlijk, in zwart gekleed, in het bezit van palestijnensjaals, bivakmutsen en vlaggen".⁸⁰ De aantallen 'autonomen' die naar het Malieveld kwamen, werden geschat door groepjes 'autonomen' bij elkaar op te tellen. Wanneer er in een groepje twee 'autonomen' zaten, werd afhankelijk van het gedrag de hele groep tot de 'autonomen' gerekend.⁸¹

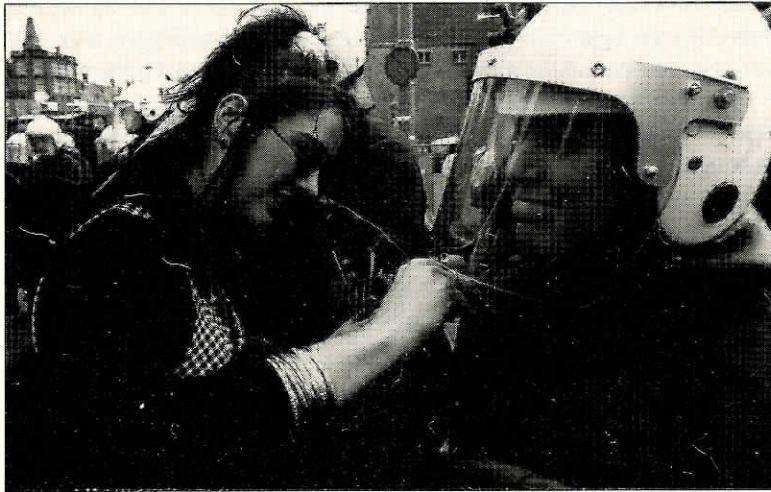
Een waarnemer van het PIOV verklaarde over aantallen 'autonomen': "Indicaties zijn: een georganiseerde groep waarin een taakverdeling is waar te nemen (waarbij bijvoorbeeld sommigen verkennen en anderen de politiecommunicatie afluisteren), het meedragen van een bivakmuts (dit heb ik tweemaal waargenomen op 8 mei 1993); zwarte kleding, hoewel niet iedereen in zwart een autonoom is die stenen zal gooien. Pas op het moment dat er stenen worden gegooid zie je hoeveel het er echt zijn".⁸²

Met betrekking van de komst van 'autonomen' werd regelmatig het blad NN aangehaald, vanwege een foto van Londen na een bomaanslag met het bijschrift "Den Haag na de demo van 8 mei?". Een NN-redacteur

schrijft hierover: "Dat de Haagse politie in deze satire een aanleiding vindt om haar eigen bloeddorstig optreden te rechtvaardigen, zegt veel over dit korps dat niet alleen bij demonstranten maar ook bij journalisten of voetbalsupporters bekend staat als een van de meest gewelddadige korpsen in Nederland (...) Het lijkt ons dat de impact van dit blad nogal overschat wordt".⁸³ De waarnemer van het PIOV verklaarde met betrekking tot het artikel in NN tegenover de Nationale Ombudsman, dat dit artikel onder de categorie "minder geslaagde humor" viel, waarna hij vervolgde "Als er echt autonomen waren geweest, dan was er veel meer gebeurd."

De hele hetze tegen autonomen lijkt op niets gestoeld te zijn. De schattingen van hun aantal lopen uiteen van enkelen tot 500. Een grap in het blad NN wordt zwaar overtrokken. De uiterlijke kenmerken waaraan je volgens de politie 'autonomen' herkent zullen vele mensen omvatten waarvan je niet kunt zeggen dat ze 'geweld en illegaliteit niet schuwen'. Daarnaast stonden er tijdens de processen weinig of geen autonomen terecht. Alles wijst erop dat de politie gepoogd heeft door een hetze te creëren een groep actievoerders te criminaliseren, verdeeldheid te zaaien onder de demonstranten en haar eigen gedrag goed te praten.

Het begon zo vrolijk (foto: NN)

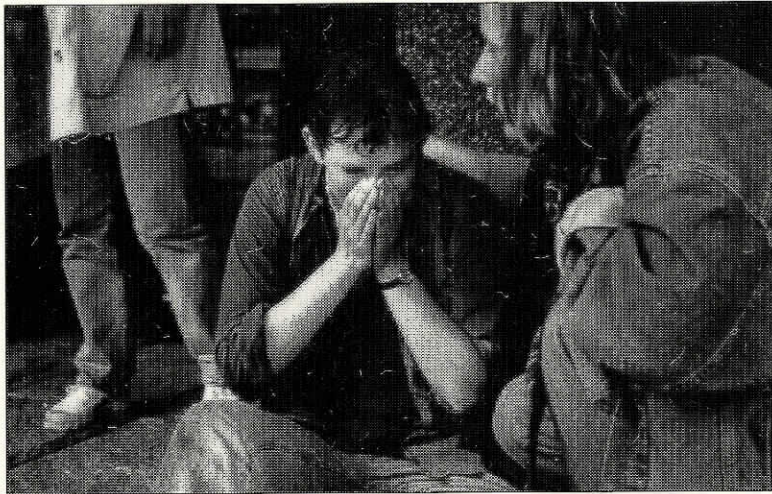
De demonstranten hadden vreedzame bedoelingen (foto: Sake Rijpkema)

De 'blauwe muur' in actie (foto: Sake Rijpkema)

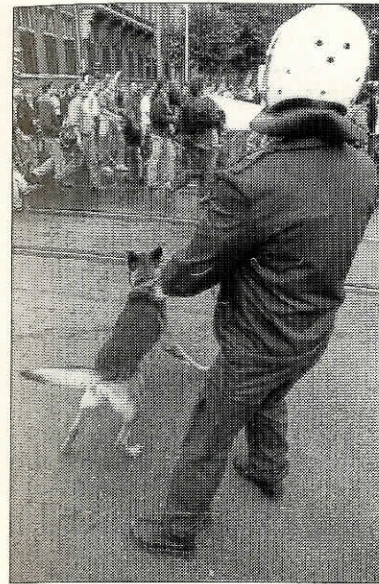
Demonstranten brengen een collega in veiligheid (foto: Sake Rijpkema)

De emoties liepen hoog op (foto: Sake Rijkema)

Een arrestant wordt afgevoerd (foto: Sake Rijkema)

Sommige leden van de ordedienst durfden zich niet voor de linie te posteren (foto NN)

De eerste ongeregelheden (foto: NN)

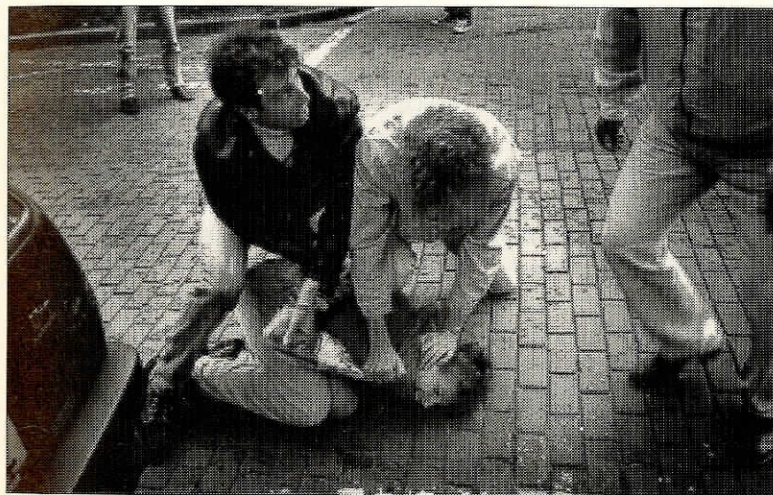
De politie maakte vele slachtoffers (foto: Sake Rijkema)

Een aanhoudingseenheid bij het verrichten van een arrestatie (foto: NN)

De inzet van honden leidde tot veel gewonden (foto: NN)

Arrestanten werden grof behandeld (foto Sake Rijkema)

5 Kritiek op de Nationale Ombudsman

5.1 Kritiek

Wekte het Rapport van Bevindingen dat de Nationale Ombudsman opstelde naar aanleiding van de dramatisch verlopen jongeren-demonstratie op 8 mei in Den Haag nog de indruk dat deze onafhankelijke onderzoeker de zaak met een zeer kritisch oog bekeek, het uiteindelijke rapport dat op 7 september is gepubliceerd blijkt toch vooral voorzichtig van toonzetting. De indruk ontstaat dat aan sommige verklaringen meer waarde is gehecht dan aan andere. Daarnaast blijkt een deel van de beschikbare informatie niet te zijn meegenomen. Tot slot strookt de eindconclusie van de Ombudsman ons inziens niet met zijn eigen rapport.

5.2 Ontbrekend materiaal

In het eindrapport blijkt bepaald materiaal niet te zijn meegenomen. Zo wordt nergens vermeld dat in de videobeelden van de lopende cameraman van de politie op één van de meest cruciale momenten, namelijk tijdens de eerste charges, 7 minuten beeld ontbreken. Een verantwoording van de politie hierover ontbreekt eveneens. Vond er misschien iets plaats wat de Ombudsman niet mocht zien?

Ook met betrekking tot de verwachte rellen ontbreekt informatie. Klakkeloos wordt aangenomen dat de politie over gedegen informatie beschikte dat grote groepen demonstranten op een rel uit waren. Dit 'feit' wordt onderbouwd met de mededeling over een publikatie van een zwaargehavend stadscentrum in het blad NN met het bijschrift: "Den Haag na de demo van 8 mei?". Over het karakter van een dergelijke publikatie valt natuurlijk te twisten maar haar zo serieus te nemen als de politie heeft gedaan, getuigt van een gebrek aan realiteitszin en mensenkennis. De eerder genoemde verklaring van de waarnemer van het PIOV, dat dit in de categorie "minder geslaagde humor" valt en dat er veel meer gebeurd zou zijn als er echt autonomen geweest waren, is in het rapport niet terug te vinden. Dit deel van diens verklaringen tegenover de Ombudsman woog kennelijk niet zo zwaar als de rest. Daarnaast is de Ombudsman blijkbaar niet op het idee gekomen om het blad NN om een reactie te vragen. De ingezonden brief hierover van een NN-redacteur in de Volkskrant is eveneens aan zijn kritische blik ontsnapt, ondanks dat de ombudsman hier door ons (nog vóór de sluitingsdatum voor reacties op het rapport van

bevindingen, 27 augustus) op gewezen is.

Voor het tellen van zogenaamde 'autonomen' hanteerde de politie voornamelijk uiterlijke kenmerken. Een soortgelijke telling op basis van videobeelden zal voor de Ombudsman wel te veel werk geweest zijn. Jammer, want het had misschien meer duidelijkheid kunnen verschaffen over de aantallen die nu uiteenlopen van enkelen tot vijfhonderd.

Daarnaast zijn een aantal mensen niet ondervraagd. Zo zijn bijvoorbeeld niet alle getuigen van politie-provocateurs gehoord. Ook is geen verklaring opgenomen van de groepscommandant die te horen kreeg dat een verder onbekende fotograaf zag dat er voor de ME-linie op de Korte Vijverberg Molotov-cocktails werden geprepareerd. Alleen verklaringen dat dit door een groepscommandant gemeld werd, zijn opgenomen. Misschien is de fotograaf hierdoor onbekend gebleken en komt hij in het rapport niet aan het woord. Ook een toegezonden schriftelijke uitwerking van een getuigenis van een vrouw voor het door jongeren georganiseerde tribunaal op 7 juni over het incident Mariahoeve ontbreekt in het rapport. Tot slot, ook de stukken van de processen op 7 en 8 juni tegen de arrestanten zijn niet meegenomen.

5.3 De ene verklaring weegt zwaarder dan de andere

Voor zijn rapport heeft de Ombudsman veelvuldig gebruik gemaakt van videomateriaal, met name van de politie. Een cruciaal moment tijdens de demonstratie was de escalatie op de Kneuterdijk. De Ombudsman vindt het aannemelijk dat er voor die charge met stenen gegooid is en acht "(...) de inzet van ME (...) te billijken".⁸⁴ Dit hoewel hij in hetzelfde rapport bij de bevindingen nog stelt: "uit de video-opnamen blijkt niet of dit inderdaad (al) het geval was".⁸⁵ Daarnaast wordt door een aantal leden van de organisatie, een waarnemer van het PIOV en een ME-commandant wiens peloton zich in de linie bevond, verklaard dat zij niet gezien hebben dat er voor de eerste charge met stenen gegooid wordt. Deze verklaringen worden bevestigd door het Zwartboek. Dat dit dan toch aannemelijk wordt geacht, is dan ook uiterst verbazingwekkend.

De verklaringen van leden van arrestatie-eenheden in reactie op beschuldigingen van demonstranten en een arrestant dat deze zich provocatief hadden opgesteld, worden ook zonder meer voor zoete koek geslikt want: "Alles bijeen genomen is er geen grond voor de conclusie dat sprake is geweest van provocaties door de politieambtenaren".⁸⁶ Maar het oordeel van de Ombudsman luidt: dat de onderzochte gedraging behoorlijk is ten aanzien van: "de beweerde provocaties door een aantal

politieambtenaren'.⁸⁷ Is het woord van een demonstrant minder betrouwbaar dan dat van politiemensen?

Ook met betrekking tot de gemaakte afspraken (zie hiervoor paragraaf 2.1 en 4.6) blijkt de Ombudsman meer waarde te hechten aan het woord van de politie dan aan dat van demonstranten. Dat de ME niet zichtbaar achter de hand zou worden gehouden, wordt uitgelegd als een interpretatie.⁸⁸

Een ander voorbeeld van het meten met twee maten is de wijze waarop aan het weerwoord van de 'commandant rest stad' zwaarder wordt getild dan aan het beschuldigende vingertje dat een eindhovense ME-commandant richting deze had geheven. De 'commandant rest stad' had tijdens de briefing en evaluatie van het politie-optreden op 8 mei het volgende gezegd: "... dat er maar twee dingen hoefden te gebeuren: hard slaan en veel slaan." En verder had hij gevraagd of de Eindhovenaren: "... met het slaan een beetje aan hun trekken waren gekomen." (zie hiervoor paragraaf 4.3 provocaties) De Haagse 'commandant rest stad' kreeg uiteraard de gelegenheid nadere uitleg te geven over zijn uitspraken en "Gelet op de uitleg (...) wordt aannemelijk geacht dat de opmerking "veel en hard slaan" niet is gemaakt..."⁸⁹

Bovenstaande voorbeelden wijzen erop dat de Nationale Ombudsman in een aantal gevallen sneller geneigd is de officiële lezing van de politie te geloven, dan de kritiek hierop.

5.4 Onbehoorlijke conclusies

In de Volkskrant dd. 9 september zei de Ombudsman dat het optreden van de politie "onvermijdelijk en voor zover het de grote lijnen betreft voldoende weloverwogen en beheerst was". Deze uitspraak wekt op zijn zachtst gezegd verbazing indien het oordeel van de Ombudsman onder de loep genomen wordt. Op een aantal belangrijke punten worden de gedragingen van de politie als onbehoorlijk beoordeeld: bijvoorbeeld wat betreft de inzet van honden voor de ME-linie op de Kneuterdijk, de opvang van arrestanten, het niet-nakomen van een deel van de afspraken met de organisatie, het te strenge 'filteren' bij Den Haag CS, het hardhandige optreden van een aantal ME-ers tegen organisatoren en individuele demonstranten, het onvoldoende waarschuwen voorafgaand aan een aantal charges en het inzetten van de waterwerpers, het opstellen van ME op de Boorlaan, het rondrijden van arrestatie-eenheden tussen demonstranten, gebrekkige verbindingen tussen verschillende eenheden/commandanten en het op eigen houtje verrichten van aanhoudingen door 2

rechercheurs in 'vrije tijd'.⁹⁰ Zijn opsomming van onbehoorlijke gedragingen is aanzienlijk langer dan die van wel behoorlijk gedrag.

De Ombudsman heeft opgemerkt dat van de ME-hondengeleiders en de 'blauwe muur', met name vanwege de wijze van 'omhanging' van de ME-ers en de opstelling van de waterwerper, een escalerend effect uitging.⁹¹ De invulling van deze muur is een beleidsmatige beslissing. Eén en ander bracht hem echter niet verder dan een mild oordeel over de opstelling van de politie. Dit terwijl duidelijk is dat de dienaren van de wet een confrontatie niet uit de weg wensten te gaan.

5.5 Het effect van het rapport

Op zich valt het wel toe te juichen dat de Nationale Ombudsman een onderzoek heeft ingesteld. Zijn oordeel heeft echter geen juridisch-bindende werking. Het leeuwedeel van de demonstranten zal er dan ook geen gevoel van genoegdoening over hebben gehouden. Het recht moet zijn loop hebben.

Aan het slot van het rapport van de Nationale Ombudsman worden een aantal aanbevelingen gedaan aan de burgemeester van Den Haag. Of deze zullen worden overgenomen is maar de vraag. Het Haagse politiekorps is immers een "niet te nemen bastion" en "zij wijken niet snel af van hun eigen methoden en ervaringen", zoals een waarnemer van het PIOV verklaarde.⁹² Gezien de conclusies in het rapport valt het tevens te betwijfelen of naar aanleiding hiervan de koppen van de verantwoordelijke politiefunctarissen zullen rollen. Misschien valt van een kamerdebat of van een onderzoek van Amnesty International meer te verwachten.

5.6 Crisis Onderzoek Team kritischer dan Ombudsman?

Het in opdracht van de Haagse burgemeester en de driehoek (overleg burgemeester/hoofdcommissaris/hoofdofficier van justitie) door het Crisis Onderzoek Team (COT) uitgevoerde onderzoek lijkt dan ook meer soelaas te bieden. Bij het ter perse gaan van dit boekje beschikten wij nog niet over het rapport zelf maar wel over een door het COT verspreid persbericht dd. 10 september '93. Op basis hiervan ontstaat de indruk dat dit onderzoek kritischer is uitgevallen dan dat van de Nationale Ombudsman. Het COT stelt onder andere dat het "posterend en gebruik van honden voor de 'blauwe muur', het gebruik van de jeeps en wijze van opereren van aanhoudingseenheden (...) escalerend" werkten. Hetzelfde wordt gezegd

van "de zichtbare aanwezigheid van ME'ers in volledig tenue en het intensieve gebruik waterwerpers". In tegenstelling tot de Nationale Ombudsman schermt het COT niet met 'autonomen' om zo een milder oordeel te kunnen vellen. Sterker nog: "Buitensporig geweldgebruik door individuele politiemensen (te hard slaan, te lang doorgaan) komt bij elke langdurige, confrontatie met actievoerders voor." Dit kunnen wij op basis van eigen ervaringen beamen.

6 Aandachtspunten bij demonstraties

6.1 De politie, je beste vriend?

In het voorgaande hebben we geprobeerd een reconstructie van de gebeurtenissen rond 8 mei en een aantal voorbeelden van het provocerende beleid van de politie te geven. Terwijl de organisatie de indruk had dat de politie er van uit ging dat alles goed zou verlopen, bleek deze voorbereid te zijn op een omvangrijke rel. De hoeveelheid ingezet materiaal en menskracht, de eerder aangehaalde uitspraken van politiefunctionarissen en de diverse verklaringen over provocateurs lijken er zelfs op te wijzen dat de politie aanstuurde op een dergelijke rel.

Een relatief geringe aanleiding was nodig voor de eerste charge, een charge die het begin was van een buitensporig gewelddadig optreden. Meer dan 250 mensen moesten als gevolg hiervan worden behandeld bij de EHBO, een dertigtal kon naar het ziekenhuis en 52 demonstranten werden gearresteerd.

Na afloop van de demonstratie ontstaat er vervolgens een welles-nietes discussie over de gemaakte afspraken en over wat nu eerst kwam, de charge of de steen. De politie probeert de schuld van het gehele gebeuren in de schoenen te schuiven van de 'autonomen', volgens haar een groep punk-achtig uitzijnde, op rellen beluste jongeren met vlaggen.

De politie is je beste vriend, luidt een bekende slagzin. Een groot aantal mensen moet op 8 mei tot de conclusie gekomen zijn, dat de politie zich niet als zodanig gedraagt. Velen zullen dit echter al geconcludeerd hebben uit eerdere acties. De demonstratie op 8 mei was immers niet de eerste massale actie die uitmondde in een veldslag. Helaas was het waarschijnlijk ook niet de laatste.

De gebeurtenissen op 8 mei leren ons dat we bij acties in de toekomst rekening moeten houden met een onrechtvaardig of gewelddadig politie-optreden. De politie zal er niet altijd op uit zijn onze vreedzame demonstratie uit elkaar te slaan. Als organisatie is het gewoon het verstandigst om op het ergste voorbereid zijn. Je fungeert immers als gastvrouw voor de mensen die je oproept om te komen en bent voor een deel verantwoordelijk voor hun welzijn. In het volgende hoofdstuk willen we op basis van onze eigen actie-ervaringen een aantal suggesties doen, met name met betrekking tot het rekening houden met escalaties bij acties. Hier schemert regelmatig kritiek op de organisatie van de demonstratie op 8 mei in door. Deze is echter solidair en opbouwend bedoeld.

6.2 Afspraken maken met de politie

Het is moeilijk om de politie na 8 mei nog als gesprekspartner te zien. Vaak zul je er echter niet omheen kunnen om met de politie te onderhandelen wanneer je een grotere demonstratie organiseert. Bijvoorbeeld omdat je dan de kans zou kunnen lopen dat de demo verboden wordt. (Daarnaast zul je vaak vergunningen van de gemeente nodig hebben voor een geluidsinstallatie of het gebruik van gemeentegrond voor een manifestatie.)

Als je een datum en routebeschrijving naar de politie stuurt, zullen ze vaak zelf contact met je opnemen en je eventueel uitnodigen voor een gesprek. Wanneer je gaat onderhandelen met de politie, let dan goed op waarover je onderhandelt. Suggesties doen zoals het natspuiten van kruispunten, zoals dat met betrekking tot 8 mei gebeurd is, zal niet door iedere demonstrant gewaardeerd worden. Dit is immers een maatregel tegen je eigen mensen. Ook de reactie op de mededeling van de politie dat autonome groepjes vooraf geïsoleerd zouden worden, dit dan niet "ten overstaan van de hele meute" moest gebeuren, zal veel mensen tegen de borst stuiten. Hiermee lever je medestanders kritiekloos uit aan de politie en conformeer je je aan haar verdeel-en-heers-strategie.

De politie blijkt op de demonstratie in Den Haag gemaakte afspraken te hebben geschonden. Dit geeft aan dat afspraken met de politie handig zijn om je op te beroepen, maar niet om op te vertrouwen. Op 8 mei bleek het beroepen op afspraken echter tegen te vallen. Er ontstond een discussie tussen organisatie en politie over wat nu wel en niet afgesproken was. Het enige wat op papier stond waren door de organisatie gemaakte verslagen van de onderhandelingen. Hiervan is een fax gestuurd naar de politie. Hierop is volgens de organisatie echter niet gereageerd. In de toekomst is het dan ook verstandig om te staan op een schriftelijke verslaglegging van gesprekken met politie bij voorkeur ondertekend door beide partijen en om deze op band op te nemen.

6.3 Arrestantengroepen

Tijdens de demonstratie op 8 mei zijn 53 mensen gearresteerd. In het zwartboek staan verschillende verklaringen van arrestanten. Zo schrijft één van hen over zijn vrijlating op 8 mei: "... Om ongeveer 00.30 werd ik meegenomen door een agent in uniform die mij mijn spullen teruggaf en zei dat ik kon gaan. ... Ik ben naar CS gestrompeld en heb de nachttrein naar Utrecht genomen. Daar was ik om 03.00 uur. Ik kon niet verder naar

Amersfoort en heb in een park geslapen".⁹³

Om arrestanten te steunen en te voorkomen dat arrestanten zoals hierboven aan hun lot worden overgelaten, zijn arrestantengroepen noodzakelijk. Wanneer bij een demonstratie arrestaties vallen, probeert een arrestantengroep allereerst te inventariseren, wie er gearresteerd zijn en waarom. Dit kan met behulp van ooggetuigen of door informatie in te winnen bij de politie. Dit inwinnen van informatie bij de politie gaat soms gemakkelijker via tussenpersonen zoals journalisten, advocaten of politieke partijen. Een arrestantengroep dient dan ook bij voorkeur te beschikken over verschillende telefoonlijnen. Tenminste één waarvan het nummer bij de demonstranten bekend is (of bekend kan worden gemaakt) en waar arrestaties op kunnen worden doorgegeven en één of meerdere lijnen voor uitgaande gesprekken.

Sommige arrestanten proberen hun identiteit geheim te houden voor de politie. Twee van de 8 mei arrestanten hebben dit tot aan hun proces volgehouden. Een arrestantengroep dient er altijd zorg voor te dragen dat de identiteit van deze zogenaamde NN-ers niet bij de politie terecht komt.

Naast het achterhalen van de identiteit van en de aanklacht tegen de arrestanten, licht een arrestantengroep familie of vrienden in, probeert ze de arrestant(en) zaken als lectuur en schone kleren te brengen en regelt zij een advocaat. Hiervoor is het zaak een aantal nummers van (bekende) advocaten, bij voorkeur strafpleiters, bij de hand te hebben. In veel gevallen is het aan te bevelen advocaten vooraf in te lichten, met name wanneer de actie in het weekend of op een feestdag plaats vindt, omdat dan de meeste advocatenkantoren dicht zijn.

Wanneer arrestanten worden vrijgelaten behoort een arrestantengroep ervoor te zorgen dat zij worden opgevangen en dat er zonodig slaapplaatsen geregeld worden. Het is immers een uiterst trieste zaak wanneer je na een tijd cel moet overnachten op het station omdat er geen trein meer gaat.

6.4 De ordedienst

Tijdens de demonstratie van 8 mei was er een ordedienst actief. Deze zou bij problemen als eerste proberen de orde te herstellen. De ordedienst heeft niet kunnen voorkomen dat de stoet stokte op de hoek Kneuterdijk Lange Vijverberg en dat er gegooid werd richting politie. Daarnaast hebben leden van de ordedienst zelf rake klappen opgelopen. Bij het functioneren van dit soort diensten met betrekking tot het handhaven van de orde, kun je dan ook vraagtekens plaatsen.

Om te beginnen zal een ordedienst nooit kunnen voorkomen dat enkelingen of groepen verfbommetjes of rotjes gooien, tenzij ze wil gaan fouilleren. Iedereen zal echter inzien dat weinig mensen zin hebben om naar een demonstratie te komen als ze gewantrouwd worden door de organisatie.

Om hinderlijk gedrag van individuele demonstranten te voorkomen zullen mededemonstranten elkaar tot de orde moeten roepen. Meestal is de sociale controle hiervoor groot genoeg. Er hangt hierbij veel af van de duidelijkheid die de organisatie vooraf schept. Bijvoorbeeld door mensen op te roepen hun collega-demonstranten aan te spreken, wanneer ze zich te veel laten provoceren. Het aanspreken door kennissen zal immers altijd meer effect hebben dan het aanspreken door een (vreemde) ordedienst.

In sommige gevallen duwde de ordedienst op 8 mei mensen terug. Dit leidde wel eens tot discussies. De ordedienst neemt op zo'n moment als het ware een politietaak over en zal daarom voor een deel van de mensen "aan de verkeerde kant" gestaan hebben. Met als gevolg dat pogingen van de ordedienst om mensen ervan te weerhouden iets richting politie te gooien jammerlijk mislukten, want wie luistert er nog naar een ordedienst die op zo'n moment de politie helpt...

Het optreden van de ordedienst heeft de politie er niet van weerhouden om op de demonstranten en de ordedienst in te hakken. Gezien het feit dat het geweld uitging van de politie, dat de ordedienst de escalatie niet heeft kunnen voorkomen en rake klappen heeft gehad, en dat zij bij een deel van de demonstranten woedende reacties heeft opgeroepen, had de ordedienst er beter niet in deze vorm kunnen zijn.

Het is natuurlijk een goede zaak dat er bij een demonstratie (herkenbare) mensen zijn die duidelijk maken hoe de route loopt, overzicht houden over het verloop van de demonstratie, weten wat het verdere programma is, etcetera. Deze mensen moeten dan echter duidelijk aan de kant van de demonstranten staan en een rol krijgen bij het beschermen van de demonstratie tegen de politie. De les is volgens ons dat de organisatie zich in het vervolg beter kan richten op het voorkómen en tegengaan van politiegeweld dan op het in bedwang houden van de demonstranten. Ons inziens heeft dit een positiever effect op de orde, respectievelijk het vreedzame karakter van een actie.

6.5 De 'andere ordedienst': getuigengroepen

In vorige hoofdstukken zijn een paar voorbeelden gegeven van vreedzame acties waarbij de politie hardhandig optrad om een confrontatie tussen demonstranten en politie te forceren. Het gevolg hiervan (en misschien ook wel het doel) was dat de confrontatie in het middelpunt van de belangstelling kwam te staan en het eigenlijke onderwerp van de actie naar de achtergrond verdween. Demonstranten konden op valse gronden gearresteerd worden en in processen als zondebokken gebruikt worden. Doordat een deel van de demonstranten gecriminaliseerd kon worden, zoals dat op 8 mei gebeurde met de zogenaamde 'autonomen', werd onenigheid in de diverse actiebewegingen gecreëerd. Volgende acties waren daardoor veel moeilijker te organiseren.

In een aantal gevallen konden de demonstranten door reconstructies en getuigenverklaringen aantonen dat de schuld bij de politie lag, zoals bijvoorbeeld na de demonstratie van 8 mei in Den Haag. Dit gebeurde echter erg chaotisch. In het hierna volgende gedeelte wordt ingegaan op het organiseren van zogenaamde 'getuigengroepen', die bij acties expliciet de taak hebben om het politie-optreden in de gaten te houden en te documenteren. Op deze manier kan de organisatie van een actie als dat nodig is verklaringen van de politie, andere overheidsfunctionarissen en politici over arrestaties en het ontstaan van een confrontatie meteen tegen spreken. Het door de getuigengroepen te verzamelen bewijsmateriaal kan bovendien een rol spelen in eventuele rechtszaken.

Het wapen waar de getuigengroepen gebruik van maken is de openbaarheid. Het gebruik van getuigengroepen kan aldus een methode zijn die bijdraagt aan de bescherming van een vreedzame actie, met andere woorden: aan het bewaren van de 'orde'. Het verschil met reguliere ordediensten is dat 'orde' hier niet gedefinieerd en gedicteerd wordt door de politie, maar volgens de onderlinge afspraken die de organisatie van een actie van tevoren maakt met de demonstranten. Daarom moet iedere deelnemer ervan doordrongen zijn wat het belang is van de actie waar zij of hij aan meedoet. Om de drempel voor deelname aan de actie toch zo laag mogelijk te houden vereist dit extra inzet van de organisatie van een actie.

Het middel getuigengroep is geïntroduceerd bij de demonstraties tegen de poll tax in Engeland. Een demonstratie met een kwart miljoen deelnemers en -sters in maart 1990 was uitgelopen op grootscheepse rellen. De politie en politici gaven de schuld aan groepjes anarchistische relschoppers. Een reconstructie van de dag met behulp van videomateriaal en getuigenverklaringen wees echter uit dat er geen geweldadige of

opgefokte sfeer was totdat de politie onnodig, ongecoördineerd en met veel overmacht een straat middenin de demonstratie begon vrij te maken. Van de reconstructie werd een videodocumentaire gemaakt die uitgezonden werd op Channel 4, enkele maanden na de demonstratie. Bij de volgende demonstratie in oktober 1990 werd het politieoptreden door videocamera's en mensen van de organisatie ("witness groups") in de gaten gehouden. Ook toen trad de politie gewelddadig op, maar de organisatie kon dankzij de verzamelde informatie dezelfde avond al de pers tegemoet treden met door bewijsmateriaal ondersteunde verklaringen. Was de beweging tegen de poll tax na de rel in maart verdeeld in op elkaar scheldende partijen, nu veroordeelde zij eendrachtig het politieoptreden.

Getuigengroepen zijn groepjes van twee of drie mensen per (bijvoorbeeld) 200 demonstranten, die alleen een registrerende taak hebben. Het doel van de groepjes is bescherming van de demonstranten voor eventueel politiegeweld, provocerend gedrag van omstanders of politiemensen in burger en arrestaties te registreren door opnames te maken, essentiële informatie zoals kentekens en signalementen te noteren en getuigen aan te spreken. De verzamelde informatie wordt zo nodig gebruikt om het politieoptreden te reconstrueren en als bewijsmateriaal ten behoeve van de verdediging van arrestanten. Niet gebruikte informatie blijft in bezit van de organisatie en wordt niet afgegeven aan derden (met name politie en pers).

Hulpmiddelen zijn foto- of filmcamera's en notitieblokjes. Filmen heeft als voordeel dat het geen momentopnames geeft. Bij foto's is immers niet te zien wat er gebeurde voor of nadat de foto genomen is. Bij video is een bijkomend voordeel dat er geluid bij zit, waardoor bijvoorbeeld te horen is of de politie gevorderd heeft.

Naast middelen tot registratie beschikken getuigengroepen (in het ideale geval) over portofoons voor de onderlinge communicatie. De getuigengroepen staan in contact met de actiecoördinatie, die tijdens een demonstratie in een busje meerijdt. Hier worden ongeregeldeheden gemeld, zodat de demonstratie kan worden stopgezet en via luidsprekers aanwijzingen gegeven kunnen worden aan de demonstranten.

De coördinatie kan in verbinding staan met mensen buiten de demonstratie die uitkijken naar eventuele problemen langs de route (bijvoorbeeld door voor de demonstratie uit te fietsen). Verder heeft men contact met de politie, zodat direct om opheldering geëist kan worden.

De bedoeling is dat van de getuigengroepen een belangrijke preventieve werking uitgaat. De politie moet weten dat de demonstranten bereid zijn hen via alle mogelijke kanalen aan de schandpaal te nagelen als ze onge-

regeldheden willen uitlokken. De effectiviteit hiervan hangt onder andere af van de contacten van de actie-organisatie met de pers, met diverse maatschappelijke geledingen en organisaties en met politici.

Het ligt voor de hand dat de preventieve werking groter is wanneer de politie inderdaad een keer terecht is geweest aan de hand van door getuigengroepen verzamelde informatie. Als zaken onverhoopt uit de hand lopen zijn de betrokken politieagenten aan te pakken. Behalve de notities en foto's van de getuigengroepen zijn getuigenverklaringen van demonstranten hierbij belangrijk. Om deze in voorkomend geval snel te verzamelen kunnen de getuigengroepen voorbedrukte standaardformulieren meedragen. Het is echter niet de bedoeling bewijsmateriaal voor de politie te verzamelen. Met de getuigenverklaringen (en ander materiaal) dient uiterst zorgvuldig te worden omgesprongen. Belastende verklaringen kunnen beter vernietigd of teruggegeven worden.

In Nederland zijn getuigengroepen (voor zover ons bekend) één keer toegepast. Het ging hierbij om een demonstratie in november 1990, die gericht was tegen de praktijken van de Binnenlandse Veiligheids Dienst. De groepen waren onervaren en niet optimaal uitgerust. Zo beschikten zij bijvoorbeeld niet over communicatiemiddelen als portofoons. Er werden zes duidelijk herkenbare duo's met fotocamera en notitieblok, een videoploeg op een rijdende wagen en een aantal fotografen op bepaalde strategische punten langs de route ingezet. De demonstratie verliep zonder incidenten. Na afloop bleven een aantal discussiepunten liggen, onder andere over de grootte van een getuigengroep (twee of drie personen) en over de reacties van getuigengroepen, wanneer een vriend of vriendin voor de camera in elkaar geslagen of gearresteerd zou worden. Op deze punten valt nog veel ervaring op te doen.

Tot slot

Vlak voor het uitkomen van dit boekje werd het definitieve rapport van de Nationale Ombudsman gepresenteerd. Aan het eind van dit rapport kent hij aan de verschillende onderdelen van de voorbereiding en het optreden van politie de predikaten "behoorlijk" en "niet behoorlijk" toe. Dit laatste komt aanzienlijk vaker voor. Het verbaasde ons dan ook dat volgens de Nationale Ombudsman, mr. drs. M. Oosting, het politieoptreden "onvermijdelijk en voor zover het de grote lijnen betreft voldoende weloverwogen en beheerst was".⁹⁴

Wij hopen dat mensen na het lezen van deze publikatie een ander beeld hebben over het politie-optreden en dat onze tips in het laatste hoofdstuk van pas komen bij in de toekomst te organiseren acties.

Het LAC heeft inmiddels bijgeleerd. Bij een nieuwe demonstratie tegen voorgenomen bezuinigingen op studiefinanciering en bijstand, op 18 september in Amsterdam, worden getuigengroepen ingezet. Hopelijk zal alles echter goed gaan. De politie treed immers niet altijd zo gewelddadig op als op 8 mei.

Zelfs wanneer het tot een escalatie komt zoals toen in Den Haag, blijken veel agenten toch nog een menselijke kant en een gezond verstand te bezitten. Zo heb ik van verschillende demonstranten gehoord dat ME-ers collega's die te ver gingen tegen hielden. Een vriendin vertelde me dat een ME-er zich ontfermde over een in problemen geraakte, hyperventilerende demonstrante. Ook zijn er verschillende politie-mensen die zich tegenover de Nationale Ombudsman kritisch hebben uitgelaten over het optreden op 8 mei.

ME-ers kunnen zoals iedereen natuurlijk verantwoordelijk gesteld worden voor hun eigen daden. Ze zitten in een hiërarchische structuur maar kunnen natuurlijk altijd bevelen weigeren. De ware schuldigen voor de ellende die veel demonstranten op 8 mei is aangericht zullen we echter op de hogere posities moeten zoeken. Of hun koppen zullen rollen naar aanleiding van het gebeuren, valt, zeker gezien de conclusie van de Nationale Ombudsman, te betwijfelen.

Wilbert

Bronnenverantwoording

Bij het tot stand komen van deze publikatie is veelvuldig gebruik gemaakt van getuigenverklaringen. Hierbij betreft het zowel verklaringen uit het door de organisatie uitgegeven Zwartboek, als verklaringen van deelnemers die daar niet in opgenomen zijn. De verklaringen zijn uit het oogpunt van privacy natuurlijk anoniem.

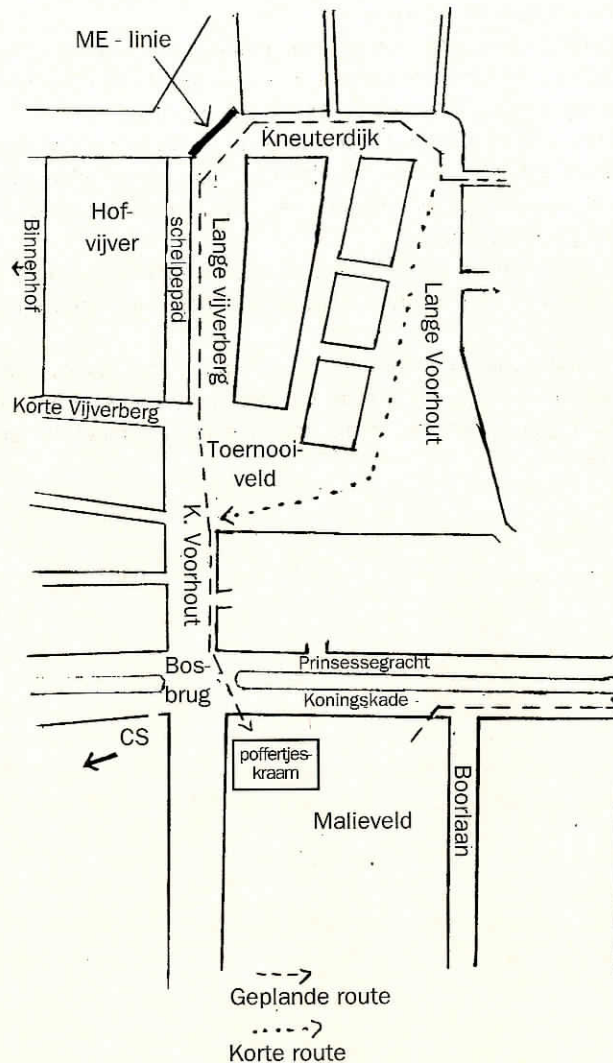
Naast getuigenverklaringen is gebruik gemaakt van artikelen uit kranten, studenten- en baanlozen-bladen en linkse bladen. Tevens zijn notulen van vergaderingen en notities van de organisatie gebruikt.

Tijdens het werken aan deze brochure bood de Nationale Ombudsman de gelegenheid aan betrokkenen om het door 'hem' verzamelde materiaal in te zien. Van dit materiaal, alsmede van 'zijn' rapport van bevindingen is eveneens gebruik gemaakt.

Voor de verschillende vergelijkingen met en lessen uit eerdere acties is gebruik gemaakt van reconstructies, evaluaties, verslagen en artikelen hierover.

We hebben gepoogd de informatie in deze publikatie zoveel mogelijk van referenties te voorzien. Daar waar dit niet het geval is betreft het veelal eigen ervaringen of informatie die door ons als algemeen bekend wordt beschouwd.

Bijlage 1:
**Plattegrond van de omgeving waar de rellen
 plaats vonden**

Bijlage 2:
Voorbeeld van een getuigenformulier

Oproep van de organisatie voor getuigenverklaringen

Wij vragen iedereen die vandaag getuige is (geweest) van een arrestatie en/of mishandeling door politieoptreden om zo precies mogelijk te beschrijven wat er gebeurde. We kunnen daardoor sneller overzicht krijgen over het aantal arrestanten, achterhalen wie het zijn en voor een advocaat zorgen.

Als je wilt kun je gevraagd worden door de advocaat(e) om tijdens eventuele processen te getuigen. Geef alsjeblieft aan of je daartoe bereid zou zijn.

Je kunt dit formulier ook gebruiken als je iets anders hebt gezien of gehoord, waarvan je denkt dat het belangrijk is dat het bekend wordt. Wij spelen dat dan door aan de persgroep.

Let op! Schrijf hier niets op wat op de een of andere manier belastend kan zijn voor mededemonstranten!

Getuigenverklaring

naam:.....
 adres:.....
 woonplaats:.....
 telefonisch bereikbaar: .....

ben je bereid eventueel te getuigen? j/n

(NB politie en pers krijgen deze verklaring uiteraard niet te zien. Als je ons je naam liever niet geeft is dat prima, het betekent in ieder geval dat je niet wilt getuigen. Mocht het heel belangrijk zijn in bepaalde gevallen toch getuigen te vinden, dan zullen we daartoe achteraf oproepen via kranten en bladen. Let daar dus op.)

tijdstip van het incident:.....
 precieze plaats van het incident:.....
 .....
 .....
 .....
 .....

ben je getuige geweest van een arrestatie? j/n

kun je een omschrijving geven van de persoon die gearresteerd is?

.....

als je zijn of haar naam weet geef die dan mondeling door aan de organisatie. Schrijf hem niet op!

ben je getuige geweest van een mishandeling door politie? j/n

Kun je een beschrijving of naam geven van de persoon die mishandeld is?.....

.....

wat gebeurde er precies?.....

.....

.....

.....

.....

kun je een situatieschets maken?

heb je foto's/video-/geluids-opnamen gemaakt van het incident? j/n

kun je mensen noemen die ook getuige waren van dit (of een ander) incident?.....

.....

Lever dit papier in bij de organisatie.

Bijlage 3: Je rechten na aanhouding

Bij een demonstratie/actie als die op 8 mei is het altijd mogelijk dat er mensen gearresteerd worden. Zoiets kan al snel gebeurd zijn, zonder een duidelijke aanleiding. Het is dan goed te weten wat je rechten als verdachte zijn en hoe je je op kunt stellen. Het kan een hoop ellende, ook naderhand, voorkomen.

Aanhouding

Allereerst bestaat er een verschil tussen staande houden en aanhouden. Iedere opsporingsambtenaar kan je staande houden. Dit kan als je verdacht wordt van een strafbaar feit. Je wordt staande gehouden om je naam, voornamen en woon- of verblijfplaats. Je bent niet verplicht deze te geven. Het opgeven van een valse naam is strafbaar.

Als je op heterdaad betrapt wordt op het plegen van een strafbaar feit mag je (in principe door iedereen) staande worden gehouden. Het doel van de aanhouding is je over te brengen naar het politiebureau voor verhoor. Men moet je meedelen waarom je aangehouden bent. Toch zal dit lang niet altijd gebeuren.

Eenmaal op het bureau zal men je waarschijnlijk verhoren, al is het maar om je identiteit vast te stellen. Dit verhoor kan meteen of pas na enkele uren plaatsvinden. Je moet voorgeleid worden bij de (hulp-)officier van justitie. Dit is over het algemeen een wat hogere politiemans of -vrouw. Als je ziek of gewond bent moeten ze een arts voor je laten komen. Vraag daar ook om! Je hebt recht op een aantal spullen, zoals medicijnen, de pil, je bril en maandverband. Dat wil niet zeggen dat je die ook (snel) krijgt. Vraag erom als je het nodig hebt!

In eerste instantie kun je maximaal 6 uur worden vastgehouden. De nacht, van 24.00 tot 9.00 uur, telt hierbij niet mee. Als deze 6 uur om zijn moet men je laten gaan of kan de (hulp-)officier je in verzekering stellen.

Inverzekeringstelling

De inverzekeringstelling duurt maximaal 2 keer 24 uur en kan door de officier van justitie één maal verlengd worden met dezelfde tijd. Je hebt nu recht op bijstand van een (eigen) advocaat, die je kan informeren en

begeleiden. Het is daarom slim voor een actie het telefoonnummer van een/je advocaat bij te hebben, zodat je deze kunt (laten) bellen.

Je kunt na je in verzekeringstelling langer vastgehouden worden, als het om ernstigere strafbare feiten gaat. Tegen die tijd kan je advocaat hier meer over vertellen.

Het verhoor

Je bent nooit verplicht om antwoord te geven op vragen. Men moet je dit ook meedelen voordat het verhoor begint. Alles wat je zegt kan en zal later wel tegen jou of een ander gebruikt worden. Verklaar (verklaren en zeggen komt op hetzelfde neer) daarom als het even kan niets. Je zegt al snel te veel. Door iets te zeggen kun je ook anderen in een lastig parket brengen. Een ontkenning van jou kan gebruikt worden om je mede-arrestanten tot een verklaring te brengen. Laat je ook door een advocaat niet van je stuk brengen. Vraag hem of haar mee te werken aan je zwijgzame opstelling.

Verklaar in ieder geval nooit over een ander, of dat je iets met iemand samen hebt gedaan. Laat aan iedereen zelf de keuze of hij of zij iets over zichzelf verklaart.

Als je het niet uithoudt om niets te zeggen, kraam dan onzin uit of blijf om een advocaat vragen. Je kunt natuurlijk ook blijven benadrukken dat je gebruik wenst te maken van je zwijgrecht. Nogmaals, als je zelf een verklaring af wilt leggen: belast geen ander en bedenk dat de politie getraind is in het afnemen van verhoren, inclusief alle foefjes (vriendelijk en onvriendelijk). Geloof nooit wat ze zeggen, zoals bijvoorbeeld dat ze al alles van je weten; dat je een zware straf boven het hoofd hangt of dat anderen al een verklaring hebben afgelegd.

Tot slot

Laten we hopen dat je deze informatie nooit nodig hebt.